

ЧОРНОМОРСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ПЕТРА МОГИЛИ
НАВЧАЛЬНО-НАУКОВИЙ ІНСТИТУТ ПУБЛІЧНОГО УПРАВЛІННЯ ТА
АДМІНІСТРУВАННЯ
Кафедра соціальної роботи, управління і педагогіки

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА
ЗА ПЕРШИМ РІВНЕМ ВИЩОЇ ОСВІТИ (БАКАЛАВР)
НА ТЕМУ:
**«ДОСВІД ОРГАНІЗАЦІЇ СОЦІАЛЬНОГО КОНТРОЛЮ НАД
ЖІНКАМИ КОМЕРЦІЙНОГО СЕКСУ НА МИКОЛАЇВЩИНІ У ХІХ
СТОЛІТТІ»**

Виконала: студентка 4 курсу, 461 групи
галузь знань:

23 Соціальна робота
спеціальності:

231 Соціальна робота

Тітова Єлизавета Романівна

Науковий керівник:

к. пед. н., доцент

Сургова Світлана Юріївна

Рецензент:

к. н. з державного управління, доцент
Штиршов Олександр Миколайович

м. Миколаїв – 2024 рік

ЗМІСТ

ВСТУП	3 Error! Bookmark not defined.
РОЗДІЛ 1. КОМЕРЦІЙНИЙ СЕКС ЯК СОЦІАЛЬНЕ ЯВИЩЕ СУСПІЛЬСТВА	7
1.1 Дослідження історії проблеми проституції та діяльності жінок комерційного сексу	7
1.2 Соціально-психологічний портрет жінок комерційного сексу у ХІХ столітті.....	13
1.3 Характеристика особливостей явища комерційного сексу у ХІХ столітті в зарубіжних країнах	20 Error! Bookmark not defined.
Висновки до першого розділу	27 Error! Bookmark not defined.
РОЗДІЛ 2. СОЦІАЛЬНИЙ КОНТРОЛЬ ТА НАГЛЯД НАД ЖІНКАМИ КОМЕРЦІЙНОГО СЕКСУ НА МИКОЛАЇВЩИНІ У ХІХ СТОЛІТТІ	29
2.1 Поняття, сутність і зміст соціального контролю над жінками комерційного сексу	29 Error! Bookmark not defined.
2.2 Соціальний контроль органів державної влади щодо діяльності жінок комерційного сексу на Миколаївщині у ХІХ столітті.....	35 Error! Bookmark not defined.
2.3 Соціальний контроль як елемент інституту відповідальності в сучасній Україні	43 Error! Bookmark not defined.
Висновки до другого розділу	51 Error! Bookmark not defined.
ВИСНОВКИ	53 Error! Bookmark not defined.
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	58 Error! Bookmark not defined.
ДОДАТКИ	66 Error! Bookmark not defined.

ВСТУП

Актуальність теми дослідження. Соціальний контроль є регулятором суспільства, адже він здійснюється через різноманітні соціальні інститути: церкву, школу, сім'ю, державу та інші. В питанні комерційного сексу він відіграє значну роль, тому що діє на різних рівнях, і на законодавчому, і на моральному. Питання закону і моралі протягом XIX століття були нерозривно пов'язаними та напряду впливали на діяльність жінок комерційного сексу, який у різних формах побутує в суспільстві майже всю його історію.

Проблема легалізації комерційного сексу неодноразово порушувалась українським суспільством, також у Верховну Раду України було внесено законопроекти про її легалізацію. Зважаючи на це, дослідження історії соціального контролю над жінками комерційного сексу на території сучасної України, зокрема на теренах Миколаївщини, набуває актуальності.

Дослідження саме періоду XIX століття пов'язане з істотними змінами тогочасного законодавства, внаслідок якого сформувався цілий інститут проституції на території Миколаївщини, яка на той час перебувала у складі Російської імперії.

Дослідженням питання, історії виникнення комерційного сексу, науковці почали займатися ще декілька століть тому. У 1858 р. було опубліковано роботу члена американської асоціації розвитку науки – Вільяма В. Сенгера. «Історія проституції: її поширення, причини та наслідки у всьому світі», де автор докладно описує історичні подробиці явища комерційного сексу, починаючи від часів античності, і до своєї сучасності (середина 19 століття). Пізніше цією проблемою займався німецький вчений-сексолог І. Блох, який у своїх дослідженнях висвітлював цю проблематику з погляду медицини та суспільства, описуючи навіть типи клієнтів жінок комерційного сексу. Ґрунтовним та змістовним дослідженням психологічних

особливостей жінок комерційного сексу є праця італійських дослідників та публіцистів Чезаре Ломброзо та Гульєльмо Ферреро «Жінка, злочинниця і повія» 1893 року, в якому автори виокремлюють вроджену та випадкову проституцію та особливості кожної з них. З інших дослідників можна визначити Д. Бородіна, Є. Дюпуї, А. Дж. Енгеля, які розглядали історію проституції та погляд на неї з боку держави, суспільства та різноманітних соціальних інститутів.

З сучасних дослідників можна виокремити В. Греченка, Ю. Холода, І. Юрія, В. Щукіна, А. Шиделко та інших. В рамках нашого дослідження, нам цікава праця І. Баркова, який вивчав явище проституції на теренах південної України та її морально-етичне сприйняття мешканцями міста Миколаєва другої половини ХІХ ст.

Окрім цього, вибір теми зумовила недостатня кількість досліджень явища проституції, як прообразу комерційного сексу, та соціального контролю над працівницями цієї галузі на Миколаївщині.

Актуальність проблеми та недостатня кількість досліджень зумовила вибір теми дослідження «Досвід організації соціального контролю над жінками комерційного сексу на Миколаївщині у ХІХ столітті».

Мета дослідження полягає у вивченні досвіду організації соціального контролю над жінками комерційного сексу на Миколаївщині у ХІХ столітті.

Відповідно до мети були визначені такі **завдання** дослідження:

- проаналізувати історичне підґрунтя виникнення явища комерційного сексу;
- охарактеризувати соціально-психологічний портрет жінок комерційного сексу та їх клієнтів у ХІХ столітті;
- з'ясувати особливості явища комерційного сексу в зарубіжних країнах у ХІХ столітті;
- визначити поняття, сутність і зміст соціального контролю над жінками комерційного сексу;

– проаналізувати діяльність органів державної влади в напрямку соціального контролю над жінками комерційного сексу на Миколаївщині у ХІХ столітті, та встановити причинно-наслідкові зв'язки соціального контролю над явищем комерційного сексу в сучасній Україні.

Об'єкт дослідження – комерційний секс як соціальне явище у ХІХ столітті.

Предмет дослідження – соціальний контроль над жінками комерційного сексу на Миколаївщині у ХІХ столітті.

Для досягнення мети та виконання завдань дослідження було використано комплекс **методів**: теоретичні – контент-аналіз (грунтовний аналіз літературних та архівних джерел), історико-системний метод, що забезпечив поглиблений аналіз суспільно-історичних систем, розкриття внутрішніх механізмів їх функціонування й розвитку, історико-типологічний метод, що дозволив виявити загальні риси в історичних подіях, класифікувати та типізувати певні характеристики історичного явища, а також систематизація, узагальнення, виявлення суперечностей, порівняння, описовий метод; емпіричний – метод інтерв'ювання з фахівчицею Миколаївського краєзнавчого музею, що дало змогу доповнити наявні джерела інформації та конкретизувати інформацію, пов'язану безпосередньо з Миколаївщиною.

Провідним у роботі є принцип історизму, який дозволив розглянути явище проституції відповідно до історичних етапів та подій, в їх взаємозв'язку та взаємообумовленості.

Практичне значення. Результати проведеного дослідження можуть бути використані в процесі навчальної підготовки соціальних працівників у закладах вищої освіти, на курсах підвищення кваліфікації спеціалістів соціальної сфери. Результати проведеного дослідження можна включити до теоретичного курсу лекцій із дисциплін «Історія соціальної роботи», «Соціальна робота в різних сферах життєдіяльності», «Соціальна робота з різними групами клієнтів».

Апробація результатів бакалаврської роботи. основні положення та результати дослідження доповідалися та обговорювалися на: XXVI Всеукраїнській науково-практичній конференції «Могилянські читання – 2023: Досвід та тенденції розвитку суспільства в Україні: глобальний, національний та регіональний аспекти» (Миколаїв, 2023 р.).

Публікації. Основні теоретичні та методологічні положення роботи були представлені у тезах на конференції: - Тітова Є. Р. Соціальний контроль жінок комерційного сексу на Миколаївщині у 19 столітті/ Могилянські читання – 2023: Досвід та тенденції розвитку суспільства в Україні: глобальний, національний та регіональний аспекти: XXVI Всеукраїнська науково-практична конференція. Миколаїв: Вид-во ЧНУ ім. Петра Могили, 2023.

Структура роботи. Бакалаврська робота складається зі вступу, 2 розділів, кожен з яких має 3 підрозділи, висновки з кожного розділу, загальних висновків, списку використаних джерел із 63 найменувань, 5 додатків. Загальний обсяг 70 сторінок.

РОЗДІЛ 1. КОМЕРЦІЙНИЙ СЕКС ЯК СОЦІАЛЬНЕ ЯВИЩЕ

1.1 Дослідження історії проблеми проституції та діяльності жінок комерційного сексу

Поняття «комерційний секс» з'явилося відносно нещодавно, та визначається як: практика добровільного вступу за домовленістю у стосунки двох повнолітніх дієздатних осіб щодо надання сексуальних послуг за обумовлену матеріальну винагороду [1]. Прототипом цього явища була «проституція» – заняття сексуальними діями з кимось за будь-яку оплату. Тих, хто займався проституцією називали повіями, з давньогрецької «повія» означає продажна любов, блуд. Під час дослідження використовуватимуться терміни «повія», «публічна жінка» «проституція», «бордель», «дім розпусти» тощо, які відрізняються від сучасних загальноприйнятих понять «комерційний секс», «жінки комерційного сексу» та «послуги секс-бізнесу». Це покращить розуміння процесів розвитку комерційного сексу, як явища, а також саме такі назви були розповсюджені в ті часи, які описані в дослідженні.

Історія комерційного сексу сягає коренями у найдавніші часи. Найдавніші згадки про проституцію можна знайти ще у 2400 році до н.е. в Месопотамії, а згадки про легалізовану проституцію можна знайти у законах Солона, давньогрецького законодавця, який у 630–560 роках до н.е. купував жінок та виставляв їх «у спільне користування, готових до надання послуг за внесення одного обола (давньогрецька монета)» [47].

Важливим для розуміння трансформації та розвитку явища проституції є його дослідження в різні періоди історії у різних культурах. Храмова проституція є найдавнішою формою цього явища. Наприклад, Давня Індія у своїй культурі мала жінок – девадсі, в перекладі з давньої мови, санскриту, «божі рабині». Це мандрівні прихрамові танцівниці, які ставали куртизанками й здійснювали статевий акт в релігійних цілях. Девадсі могли стати лише дівчата з індуської родини, за пожертву дочки храму, батькам обіцяли прихильність богів.

Вавилон також славився храмовою проституцією. За даними Політологічної енциклопедії, при храмах Вавилону служили незаміжні жінки та за, надані ними послуги, поповнювався бюджет храму. Окрім цього, зазначається, що Геродот описував таку традицію вавилонян: кожна жінка хоча б один раз мала віддатися чоловіку за гроші в угоду богині Іштар (у міфології – богиня плодючості й тілесного кохання).

Нарівні із храмовою була розповсюджена «естетична проституція». Їх називали гетерами, зазвичай вони мали якісь таланти та розважали публіку співами, грою на флейті, танцями та т.п.. Цей вид жінок комерційного сексу відрізнявся освіченістю, вихованістю, зацікавленістю до наук, наприклад, до філософії. Клієнтами гетер були найповажніші люди держав, які приходили відпочивати у статусні заклади [29].

Давня Греція, після легалізації проституції Солоном, мала чітку ієрархічну систему діяльності жінок комерційного сексу. На найнижчому рівні ієрархії знаходились, схвалені Солоном, будинки терпимості – діктеріони. В них проживали та надавали послуги, закуплені державою повії, які мали чіткі приписи щодо свого життя. Для них були чітко визначені місця, в яких вони могли проживати та одяг, який дозволено було носити. Цікавим є те, що їм заборонялось навіть святкувати різноманітні події разом із заміжними жінками. За дотриманням встановлених правил слідувала спеціальна людина – астин [18]. Тобто ще в часи античності ми можемо спостерігати наявність соціального контролю за діяльністю жінок комерційного сексу, який здійснювався з боку держави та суспільства.

Давній Рим також мав досвід легалізованої проституції. В імперії існували різні види повій: ті, що жили при тавернах, переїхали до міста спеціально для заняття проституцією, а також жінки вищого статусу, які займались цією діяльністю задля власного задоволення. За прийнятими тогочасними законами, жінка, яка захотіла стати повією, мала звернутися до державного органу, магістрату, де її вносили в спеціальний список і видавали дозвіл на цю діяльність. Проте до списків населення міста їх не

вносили, що означає відсутність громадянства. Ставлення суспільства до жінок комерційного сексу тогочасного Риму було переважно зневажливим, не обходило й без обмежень: заборона носити прикраси, володіти майном, а також були обов'язки, до прикладу, носити червоне взуття та жовті сукні, що відрізняли повій від інших жінок [17].

В часи Середньовіччя ситуація з проституцією залишалась складною. Американський дослідник Д. Бородін у своїй праці, «Алкоголь і проституція» 1910 року видання, писав: Англія, Німеччина, Франція були переповнені проститутками. Навіть духовенство було не тільки постійними відвідувачами публічних будинків, а й нерідко самі їх утримували.

Проституція була значною статтею доходів французьких посадовців Середньовіччя, хоча й в окремі періоди суворо заборонялась і переслідувалась, так, наприклад, за правління Генріха III у річці Луара було потоплено 800 проститутток [4, с. 15]. В XI столітті комерційний секс став легальним, натомість вже в XIII король Франції наказав виселити всіх розпусних жінок зі свого королівства та конфіскувати їхні речі та навіть одяг, а згодом видав указ, в якому зобов'язав поліцію слідкувати, щоб повії не знаходились на центральних та поважних вулицях, а тож тримати їх якомога далі від релігійних та навчальних установ, за можливості, змусити їх оселитися за межами міста.

Своєю чергою, Англія початку XIV століття була наповнена жінками комерційного сексу, вони працювали відкрито та вільно, послугами яких користувались і звичайні англійські чоловіки, і духовенство. Проте, середина XIV століття принесла деякі зміни й сфера діяльності жінок комерційного сексу почала знову стикатися з обмеженнями. Повії були засуджені з боку держави та вигнані, а будинки розпусти закритими та під заборonoю. Звісно, проституція цими заходами викорінена не була, а навпаки вони призвели до утворення розгалуженої системи таємних публічних будинків.

На прикладі цих двох країн ми бачимо, що в часи Середньовіччя ставлення соціальних інститутів до проституції було неоднозначним. Але,

якщо державою вона час від часу заборонялась, то більшість населення, на основі проаналізованих джерел, ставилися до явища добровільного надання секс-послуг нейтрально або позитивно, саме тому виникли безліч таємних будинків розпусти. Хоча заборона борделів з боку держави була цілком справедливою, адже на теренах Європи саме у XV столітті, після середньовічних спроб заборонити або регулювати проституцію, особливого поширення набув сифіліс, а публічні будинки стали осередками розповсюдження страшної епідемії, вони все одно діяли.

В цьому контексті цікавою для нас є праця Івана Блоха – німецького лікаря-венеролога, який вивчав історію проституції, особливості жінок, які там працюють, регулювання діяльності та реакцію суспільства на роботу працівниць комерційного сексу. Цікавим в його дослідженнях є аналіз зовнішнього вигляду повій у XIV- XV століттях, який був заснований на оповідях тогочасних писарів, письменників, філософів та інших. Кожне місто мало свої особливості одягу, які відрізняли працівниць секс-бізнесу від інших жінок. Частіше за все це був яскравий елемент вбрання, наприклад, жовтого кольору. У Вені це був жовтий шарф на плечі, у Франкфурті та Лейпцигу головний убір відповідного кольору. Популярними також були й червоні відтінки (бант або стрічка) та чорні. Окрім цього, були й заборони, пов'язані з одягом та аксесуарами – у всій Англії та у Парижі, наприклад, повіям було заборонено носити одягу з шовку та хутра [47]. Тобто, ми можемо побачити, що тогочасні жінки комерційного сексу мушили відрізнятися від звичайних. На нашу думку, це пов'язано з тим, що ця робота негативно сприймалась суспільством, а також завдяки цим елементам клієнтам було легше впізнати повій.

В епоху Нового Часу все ще продовжувалась нестабільність у ставленні соціальних інститутів до жінок комерційного сексу. Новий Час нерозривно пов'язаний з початком Великих географічних відкриттів, що збільшило кількість моряків, які довго були відлучені від дому і сім'ї. Саме від них і йшов цей запит на повій, що спричинило розповсюдження

венеричних захворювань у Європі та призвело до розквіту таємних публічних будинків, особливо в портових містах, куди в сезон щоденно прибували десятки кораблів.

Ще одним дослідником, який ґрунтовно вивчав тему проституції, зокрема в епоху Нового Часу, був член американської асоціації розвитку науки – Вільям В. Сенгер. Його праця, «Історія проституції: її поширення, причини та наслідки у всьому світі», була видана у 1858 році. Автор зазначав, що згідно з поліцейським розпорядження 1713 року у Франції в справі про повій провадження було спрощеним: «винуватця викликали, засуджували за незначних доказів і засуджували або до вигнання, або до ув'язнення, або, рідше, до побиття батоґом або втрати волосся» [59]. Реакція на діяльність жінок комерційного сексу з боку релігії взагалі була жахливою – лютерани голили жінок, а кальвіністи таврували.

В той же час у Римі проституція була терпима, хоча й законодавчо не дозволена. В тогочасній Німеччині повій жорстоко карали – шмагали плітями та виганяли з міста. За даними дослідників, на той час тільки у Берліні налічувалось близько 100 будинків терпимості (на 1780 рік) [53]. Більш пізній період діяльності жінок комерційного сексу та її особливості розглядатимуться в наступних підрозділах .

Російська імперія в XVII столітті відрізнялась заборонаю проституції, вона була прирівняна до інших правопорушень, наприклад, до крадіжки та покарання було відповідним – штраф або кількамісячне ув'язнення. Таємні будинки розпусти продовжували функціонувати, що спричиняло деморалізацію суспільства та розповсюдження венеричних захворювань.

Поміченою була й проституція на теренах сучасної України. Збереглися відомості, датовані 1450 роком, про публічний будинок у Львові. За дослідженням української науковиці А. Шиделко, існування таких місць викликало бурхливу реакцію містян, адже Львів протягом століть відомий як досить релігійне місто. Один з будинків розпусти знаходився навпроти церкви, парафіяни вважали, що це ображає релігію та боролись за його

знищення, що вдалося аж після встановлення австрійського режиму. Окрім цього, були спроби створити окрему вулицю у Львові, на якій би працювали борделі, проте, її мешканці висловлювали незгоду і реалізувати цей план не вдалося [41].

Отже, дослідження історичного аспекту явища комерційного сексу вказує на його багатовікове існування. Ще в ранні віки було помічено спроби регулювати проституцію та контролювати її, а також простежується неоднозначне ставлення суспільства до цього явища. Також в історії розвитку людського суспільства можна простежити зміну підходу до розуміння комерційного сексу як явища суспільства. Від храмової проституції в угоду богам суспільство перейшло до великого бізнесу, головним місцем якого були борделі, а працівники – повіями.

1.2 Соціально-психологічний портрет жінок комерційного сексу у ХІХ столітті

Дослідження проблеми причин проституції та особливостей соціально-психологічних характеристик особистостей, що стають жінками комерційного сексу також проводилось здавна. Це питання є важливим, адже соціально-психологічний портрет повій формує уявлення про явище комерційного сексу та суспільний устрій в цілому через призму безпосередньо самих працівниць індустрії секс-бізнесу.

У ХІХ столітті секс-бізнес був одним з основних способів заробітку жінок з бідних верств населення. В матеріалах Миколаївського краєзнавчого музею містяться витяги з різноманітних джерел, зокрема в одному з них зазначається, що наприкінці ХІХ століття збільшилась кількість дівчат із сільської місцевості втягнутих в проституцію. Десятки жінок по всьому світу їхали з провінцій до великих міст задля заробітку. Не було рідкістю і втягнення в заняття комерційним сексом обманним шляхом, про це свідчать численні записи архіву, наприклад, справа «Розслідування причини перебування в публічному будинку Сури Кауфман м. Миколаєва селянки Матрьони Кушнерової» (Додаток А). Управительки публічних будинків або їх помічники часто знаходили жінок прямо на залізничних станціях та пропонували роботу, іноді молоді дівчата, обмануті привабливими пропозиціями працювати покоївками та отримувати хороші гроші, ставали повіями в дешевих борделях. Так, наприклад, в Америці в період «золотої лихоманки» стрімко збільшилась кількість жінок комерційного сексу, що було пов'язане із припливом чоловік на видобування, які тяжко працювали та заробляли значні кошти, а отже мали можливість та ресурс користуватися послугами повій та відвідувати будинки терпимості у вільний від роботи час.

Одним з факторів, який спонукав жінок ставати повіями у ХІХ столітті, був обмежений доступ до освіти. Більшість дівчат із сільської місцевості, особливо на теренах Російської імперії, не мали навіть

початкової освіти, мали низький рівень грамотності та писемності. Якщо освіту й отримували, то рівень її був значно менший, аніж у чоловіків. Для навчання жінок відкривали пансіони та інститути шляхетних дівчат закритого типу, вартість послуг була достатньо великою, хоча й деяку кількість учениць приймали безоплатно. Доступу до вищої освіти жінки здебільшого не мали, аж у другій половині XIX століття європейські університети почали приймати дівчат на навчання, тоді як на території сучасної України вища освіта для жінок почала розвиватися у XX столітті [9]. Це сприяло тому, що жінкам було важко знайти роботу за яку б добре платили й тому, приїжджаючи у місто, і, отримуючи пропозицію про «хорошу та неважку» роботу, дівчата без роздумів погоджувались.

В контексті складання соціально-психологічного портрета жінок комерційного сексу є цікавою типологізація за вродженістю та випадковістю проституції дослідниками Чезаре Ломброзо та Гульєльмо Ферреро. «Випадкові» повії, за думкою зазначених дослідників, стають жертвами обставин. Під вродженими повіями вони розуміють жінок з притупленою чутливістю, а також із раннім статевим дозріванням. Такі особи мають ряд психологічних особливостей, що відрізняють їх від випадкових повій та нормотипових жінок[27].

Одна з психологічних особливостей жінок комерційного сексу цього типу – відсутність емоційної прив'язаності. Це виявляється як у відношенні до чоловіків, з якими вони вступають у зв'язок, так і до тих, хто їх оточує – подруги, діти, сім'я тощо. Повна сепарованість від інших людей дозволяє без сумніву виконувати роботу та не хвилюватись про почуття. Хоча й не були рідкістю кількаразові зустрічі клієнта з однією й тою ж жінкою. Проте, ймовірніше, це було пов'язано суто з комфортним фізичним контактом, аніж з емоційним.

Соціальні зв'язки повій були здебільшого слабкими, прив'язаність до батьків ненадійна, переважно вони мали тривожний або тривожно-

унікаючий тип прив'язаності. Вплив цих особливостей психологічного стану жінок був досить значущим у виборі професії на користь комерційного сексу. Окрім цього, раніше зазначені особливості у поєднанні зі специфічним родом занять виявлялися й в буденному житті, наприклад, впливали на материнські почуття, часто жінки покидали напризволяще своїх дітей, які здебільшого були незаконнонародженими, іноді траплялись випадки вбивства матерями власних дітей. Такі відомості свідчать про психологічну незрілість та неготовність до створення сім'ї більшістю тогочасних жінок комерційного сексу.

На соціально-девіантну поведінку вказує рівень злочинності в тогочасних будинках терпимості. Нерідко повії вчиняли крадіжки або були співучасницями подібних злочинів. Чоловіка могли приспати, а на ранок він прокидався, недораховуючись грошей у гаманці чи дорогих елементів одягу або аксесуарів. Також скоювалися порушення приписів та законів безпосередньо щодо провадження діяльності жінками комерційного сексу, наприклад, вимог до медичного обстеження, отримання потрібних дозволів, правил поведінки у громадських місцях.

Алкоголізм також був розповсюджений серед жінок комерційного сексу. Немалу роль тут відігравала спадковість та приклад батьків. За дослідженнями П. Тарнавської, з 29 повій, батьки яких були алкоголіками в 68% випадків, було близько 60% залежних від алкоголю. На нашу думку, вживання психоактивних речовин було спричинене необхідністю та потребою притуплення почуттів та, за моделлю поведінки батьків, установкою, згідно з якою алкоголь – єдиний спосіб розважитись. Своєю чергою в праці «Жінка, злочинниця або повія» зазначається, що більш схильними до алкоголізму були «вроджені» повії, а випадкові рідше вживали спиртні напої, часто відчували навіть відторгнення щодо них [27].

Характерним для жінок комерційного сексу було часте повернення до діяльності, навіть якщо одного разу вони покинули проституцію. В антропологічних дослідженнях П. Тарнавської описується такий випадок,

який зокрема й характеризує «випадкових» повій за Ломброзо та Ферреро : жінку, яка приїхала до нового міста, не зустріли її знайомі та на пероні до неї підійшла жінка, яка запропонувала дівчині бути покоївкою, а натомість привела її в будинок терпимості. Там жінка завагітніла та постійний клієнт, закохавшись, викупив її в утримувачки й забрав додому, проте, скоро жінка втекла з дому, хоча й жила в достатку, та повернулася працювати в бордель, інколи навідуючи свою дитину [36].

Цікавим в дослідженні соціальної сфери повій була релігійна складова. Особлива релігійність жінкам комерційного сексу була притаманна ще з часів античності. Гетери та звичайні повії Древньої Греції відрізнялися жорстким дотриманням релігійних обрядів та незвичайною старанністю в жертвоприношеннях, вони приносили щедрі пожертви в храми, а до вівтарів божеств, яким вони поклонялись, покладали багато дорогоцінних речей. Можливо, це пов'язано з тим, що таким чином вони намагалися спокутувати гріх, адже релігія ніколи не визнавала вільну проституцію. У ХІХ столітті люди сприймали проституцію здебільшого як аморальне явище та часто протестували проти будинків розпусти, в свою чергу самі жінки комерційного сексу були часто релігійні. В архівах Миколаївської області зберігаються документи ХІХ століття, в яких повії зверталися до управлінців з проханням встановити вихідні у відповідні дні Великоднього посту. Це прохання працівниці секс-бізнесу обумовлювали бажанням святкувати церковне свято разом з усіма вірянами.

Розваг у повій майже не було. У вільний від роботи час вони відпочивали, грали в карти, іноді співали та танцювали. Багато часу приділяли приведенню до ладу свого зовнішнього вигляду. Також особисто займались прибиранням своїх кімнат та спільних приміщень, пранням постільної білизни й своїх особистих речей.

Зовнішній вигляд жінок комерційного сексу був відмінним від інших жінок. Панянки вдягали стягуючі корсети, що підкреслювали бюст і привертали увагу до фігури. Образ часто доповнювали хустками або

чудернацькими чепчиками. Обов'язковим елементом вбрання були панчохи, які спеціально показували, припідіймаючи сукню, що б було видно щиколотки. Макіяж робили також для привернення уваги, використовували багато рум'ян, адже червоні щоки символізували здоров'я та використовували велику кількість пудри, аби приховати втому від довгої роботи. Для створення більш привабливого вигляду робили локони, які легко спадали на плечі та підкреслювали обличчя.

Різноманітні дослідження вказують на особливу охайність та увагу до здоров'я жінок комерційного сексу. Під час розкопок у Бостоні археологи натрапили на флігель публічного будинку XIX століття. Там було знайдено різноманітні гребінці та прикраси, ліки та засоби особистої гігієни. З-поміж них особливо виокремлюють зубні щітки та порошки, адже в той час людям було непритаманно чистити зуби. Окрім цього, в тому ж місці було знайдено пляшку з настоянкою, олією копайби, провівши дослідження якої, професор хімії Річард Лаурсен засвідчив: вона використовувалась для лікування венеричних захворювань [54]. Ці знахідки вказують на прискіпливий догляд за собою тогочасних жінок комерційного сексу.

За характером повії були досить легковажними та поводитися розпусно не тільки в будинках терпимості, а й в інших місцях. Зберіглися відомості про те, що регулярні відвідування повіями міської лікарні супроводжувалися різноманітними вуличними подіями, що завдавало клопіт співробітникам та занепокоєння пацієнтам лікарні, оскільки дівчата досить розв'язно поводитися у дворі лікарні в очікуванні огляду, а в деяких випадках намагалися проникнути в палати стаціонару. У зв'язку з цим навіть було прийнято рішення про те, що лікар буде оглядати публічних жінок безпосередньо у борделях, а в лікарню мали звертатися лише повії-одиначки, «через ті незручності, що виражаються в супроводі криками, свистом і лайкою вуличного натовпу» [42, с.75].

Фінансовий стан тогочасних жінок комерційного сексу на теренах Російської імперії був посереднім. За даними фахівчині Миколаївського

краєзнавчого музею, борделі поділялися на 3 категорії, заробіток в яких залежав від самого будинку, кількості клієнтів, яких приймали жінки, від того ким були ці жінки і тд. В нижчій категорії борделів, де працівниці приймали до 20 чоловіків на добу, заробіток був приблизно 50 копійок, в середній (до 12 клієнтів на добу) – 7 рублів, у вищій (до 7 чоловіків на добу) – 12 рублів. Для порівняння вчитель кінця XIX століття заробляв приблизно 25 рублів на місяць, а офіцер середньої ланки – 50 рублів. Особистої власності повії часто не мали, так само як і великих матеріальних накопичень, які б дозволяли покинути роботу в борделі.

В контексті складання соціально-психологічного портрету жінок комерційного сексу є важливим розуміння того, ким були їх клієнти. Загалом відвідувачами будинків терпимості були чоловіки з найрізноманітнішими професіями та станами в суспільстві. Вибір закладу для відвідування залежав від матеріальної забезпеченості, адже асортимент борделів був від найбільш до цілих «салонів» з кришталевими люстрами та посрібленим й позолоченим посудом.

Клієнти недорогих будинків розпусти або повій-одиначок приносили чимало проблем сусідам. Нерідко клієнти влаштовували погроми та грабежі навколишніх будинків, чим робили погану репутацію повіям та утримувачкам будинків терпимості. Зберіглися відомості й про те, що клієнти приносили з собою зброю до закладів, в тому числі вогнепальну, на що поліція мала швидко реагувати. Окрім цього, мешканці міста подавали скарги на те, що ремісники-клієнти будинків розпусти, які маскувались під шинки та трактири, пропагандували вживання алкоголю, азартні ігри та розпусту в центрі міста, де жила тогочасна інтелігенція й просила закрити ці заклади [2].

Окрему категорію відвідувачів будинків терпимості складали моряки та військові. Повії-одиначки часто приходили працювати до місць квартирування військових, адже вони мали гроші та бажання отримати секс-послуги. В одному з досліджень цієї тематики зазначається, що більше

половини одного з полків знаходились в лазареті із венеричним захворюванням – сифілісом [1]. Особливим правилом серед військових було зобов'язання щодо необхідності повідомити коли, де та від кого військовий заразився сифілісом.

Отже, жінки комерційного сексу у ХІХ столітті мали свій, відмінний від інших жінок, набір соціально-психологічних якостей. Простежується вплив дитинства, виховання, особливостей доступу осіб жіночої статі до освіти та т.п.. Клієнтура також була специфічною, з різним статусом у суспільстві та з найрізноманітніших верств населення.

1.3 Характеристика особливостей явища комерційного сексу у XIX столітті в зарубіжних країнах

Як і в попередні історичні періоди, в 19 столітті явище комерційного сексу продовжувало існування, постійно зазнаючи змін щодо ставлення до нього з боку держави та суспільства. В країнах західної Європи ближче до середини XIX столітті проституцію почали робити легальною, що пов'язано з необхідністю контролю розповсюдження венеричних захворювань. Окрім цього, це було важливо з погляду морального сприйняття публічних будинків суспільством, адже, коли влада їх не контролювала, вони виникали повсюди, часто біля шкіл, храмів або громадських місць, що негативно, за думкою суспільства, впливало на мешканців міст та їх дітей.

На початку XIX століття у тогочасній Німеччині швидко розповсюджувалась епідемія сифілісу, у зв'язку з чим влада забороняла відкривати нові публічні будинки. На противагу цьому, таємні борделі поширювались вулицями Берліну та Дрездену, а самі громадяни висловлювали незадоволеність цим рішенням влади. Таким чином до середини XIX століття всі борделі мали бути викоренені, а повії переслідувались законом. Проте пізніше, в 1851 році, діяльність публічних будинків Німеччини знову була дозволена, але вже за 3 роки їх почали зачиняти. Отже, можна зрозуміти, що діяльність жінок комерційного сексу не припинялася, попри заборони з боку держави [4]. На нашу думку, це пов'язано з соціальним запитом на повій з боку суспільства, а значить частковим схваленням громадянами країни діяльності публічних будинків, таємних чи законних.

Англія була однією з перших країн, яка почала офіційно реєструвати повій. За прийнятими у 1869 році правилами, поліцейські могли заявити суду, що та чи інша жінка є секс-працівницею без реєстрації, навіть не маючи вагомих доказів. Це спричинило зловживання владою поліцейськими

і як результат – десятки, незаконно засуджених, жінок. Прикладом була справа Елізабет Кесс, яку заарештували на підставі того, що «жодна поважна жінка не буде знаходитись на вулиці о 9 вечора». Роботодавець жінки підтримав її заяву проти поліцейських, також справою зацікавився депутат та скасував рішення щодо Елізабет, до того ж публічно принизивши поліцейських. Такі події призвели до масових скарг і протестів, в результаті чого правила були змінені.

Розповсюдженість жінок комерційного сексу в Англії була значною. Наприклад, у виданні *Brisbane Courier* від червня 1882 року оксфордський кореспондент писав: «Вночі тротуар з одного боку Квін-стріт майже повністю належить пропащим жінкам та їхнім прихильникам. Того вечора між Едвард-стріт і ратушою мені довелося двічі з'їжджати на дорогу, щоб порозумітися, і я нарахував тридцять шість повій, чиї обличчя як такі знайомі» [44]. Окрім цього, в працях вчених можна знайти інформацію, що англійські повії навіть рухались за військом в Індію, щоб надавати послуги солдатам. Ймовірно, причиною такого кроку з боку військового керівництва була можливість контролювати цих жінок, регулярно влаштовувати медичний огляд, що зменшувало можливість зараження військових венеричними захворюваннями та мінімізувало ризик дезертирства з метою отримання послуг комерційного сексу.

В той самий час у Франції проституція була легальною, за умови дотримання правил, жінки мали право надавати секс послуги, сплачуючи податок державі. Повії, за наказом імператора Наполеона, з 1804 року мали реєструватися в поліції, отримувати спеціальний документ та проходити регулярний медичний огляд – двічі на тиждень. Тогочасне законодавство визначало, що керувати публічним будинком може лише жінка, на нашу думку, в рамках безпеки самих жінок комерційного сексу. Також зазначалось, що самі будинки мають бути непримітними, без яскравих оголошень та вивісок. За різними підрахунками, на той час у Франції діяли

близько 200 публічних будинків, які контролювались державою, а працювати повія мала право лише при одному з них. Незважаючи на офіційний дозвіл займатися комерційним сексом, були розповсюджені нелегальні борделі та працівниці-одиначки. Ймовірно, це робилось задля того, щоб уникати медичного огляду та заробляти більше коштів, не ділячи прибуток з утримувачами публічних будинків та державою. Цікавим є те, що видавали навіть каталоги з найвідомішими куртизанками того часу. The Pretty Women of Paris (Милі жінки Парижу), виданий у 1883 році, описували жінок, клієнтами яких іноді були відомі постаті, наприклад, майбутній король Англії Едуард VII [38].

З-поміж інших країн Європи, вирізняється шведська модель контролю з боку держави та суспільства жінок комерційного сексу у XIX столітті. У першій половині століття проституція була заборонена, хоча й попри заборону були спроби створити муніципальних будинків. Дослідник Івонн Сванстрем, описуючи тогочасну ситуацію з надання секс послуг, склав цілу карту, на якій позначено будинки розпусти, зокрема місця, де розміщувались медично зареєстровані повії у 1847 році та «регульовані, станом на 1859 рік. Він звертав увагу на те, що їх назви були «Stadt Hamburg» та «London», на думку дослідника, це обумовлювалось тим, що Швеції проституція невластива, а значить прийшла з-за кордону і негативно впливає на громадян. Система регулювання діяльності шведських жінок комерційного сексу була копією французької, включаючи вимоги до зовнішнього оформлення будинків розпусти та одягу їх працівниць. В суспільстві Швеції проституція засуджувалась та сприймалась як аморальна поведінка, зокрема й різними соціальними інститутами, наприклад, церквою. Лише у 1875 році в шведському законодавстві було чітко визначено комерційний характер проституції, а повією називали жінку, яка, «як було доведено зробила розпусне життя професією» [61].

Нідерланди, а зокрема Амстердам, вважається сучасною столицею комерційного сексу. Проте тогочасна Голландія не стала виключенням й

провела легалізацію проституції так само, як й інші країни, у 19 столітті. З 1809 року діяльність жінок комерційного сексу була офіційно дозволена, але лише за умови реєстрації публічного будинку утримувачами та реєстрації самих працівниць. Сама реєстрація, так само як і в інших країнах Європи у XIX столітті, проводилась у поліції. В 1811 році був прийнятий кримінальний кодекс Нідерландів, згідно з яким проституція декриміналізована, але діє заборона на надання послуг неповнолітнім. З цього можна зрозуміти, що поруч із легалізацією був моральний аспект, тобто відбувався соціальний контроль і з боку держави, і від суспільства. Також це поширювалось і на забезпечення прав і свобод самих повій. Часто у будинках розпусти висіли оголошення, у яких зазначалось, що ніхто з жінок не може утримуватись там силою або за борги, а ті хто запідозрить таке, мають звернутися до відділку поліції з повідомленням. За підрахунками, станом на 1882 рік в Голландії було приблизно 70 легальних публічних будинків. Наприкінці XIX століття на теренах тогочасних Нідерландів діяв рух «Асоціації літньої ночі», представники якого виступали за заборону проституції, адже це шкодило здоров'ю жінок, які там працювали [58].

Португалія також створювала особливі правила для працівниць секс-бізнесу. Жінки комерційного сексу мали бути занесеними до спеціального реєстру поліції, який визначав їхній статус «толерованих» повій. Вони не мали права орендувати житло без згоди поліції, жити неподалік від храмів, шкіл чи парків. Також вони не могли проживати зі своїми власними дітьми або спілкуватися з будь-якою дитиною старше трьох років. Цікавим правилом була заборона покидати місто на більш ніж п'ять днів без попередження місцевої поліції. Повії знаходились під постійним контролем влади та за найменшу провину могли отримати штраф або тюремне ув'язнення.

Цікавою є ситуація у Львові, який в той час знаходився у складі Австрійської імперії. У другій половині XIX століття проституція там була

заборонена, проте, жінкам, які опинились у складних життєвих обставинах та не мали іншої можливості заробити гроші дозволялось працювати. Для таких працівниць були спеціальні правила щодо місцезнаходження квартири, в яких вони приймали клієнтів, а також зобов'язання відвідувати лікаря та отримувати довідку.

Важливим є дослідження явища комерційного сексу у XIX столітті поза межами Європи. Нова Зеландія також боролася з проституцією у XIX столітті. Впливовим аспектом поширення комерційного сексу там було географічне розташування. Десятки кораблів прибували до портів й моряки, китобії та торговці з радістю обмінювали різноманітні речі на секс-послуги. Від початку століття повії прирівнювались до бродяжників та каралися законом, який застосували проти повій на вулицях чи в будь-якому громадському курортному місці, а також коли вони поводитися буйно або непристойно. Пізніше проституція контролювала поліція, а жінки мали проходити обов'язковий регулярний медичний огляд. Проте вже в середині століття терпимість до проституції знизилася, натомість кількість вуличних повій та публічних будинків стрімко збільшувались. Згідно до законодавства повії, які працювали на вулиці каралися штрафом у два фунти стерлінгів або ув'язненням на строк не більше одного місяця. Жінки, які непристойно поводитися у громадських місцях, могли отримати позбавлення волі на строк до трьох місяців. Утримувачі кафе або «закусочних», які дозволяли повіям зустрічатися із клієнтами та залишатися там, підлягали штрафу, що до десяти фунтів [57].

На початку XIX століття в окремих штатах США комерційний секс був легалізований. У другій третині XIX століття проходили масові рухи, спрямовані на знищення проституції. Цим займалися, в основному, християнські реформатори, які вели проповіді, допомагали жінкам піти з секс-бізнесу та проводили так звані «моральні реформи». Приводом для цього став розквіт публічних будинків та їх широке розповсюдження. В ті часи в Америці створювали «путівники по борделях», які мали вигляд

буклетів, у яких було описано, де вони розташовуються та хто там працює. Створювались вони в обкладинках спеціального жовтого паперу, який зазвичай використовували в порнографічних журналах, хоча самі путівники не мали опису сексуальних дій. Це було зроблено задля того, щоб люди звернули увагу й одразу розуміли про що цей довідник. В подібних довідниках також містились відгуки від клієнтів, в американських архівах збереглися 7 довідників та 297 рецензій [52]. Ця система діяла досить довго, всупереч законодавчій забороні в більшості штатів, комерційний секс процвітав, бо поліція не переймалась цією проблемою та не контролювала діяльність жінок секс-бізнесу «задля суспільного блага».

Одним із факторів поширення проституції в США у XIX столітті стала громадянська війна. Рядові військовослужбовці та їх начальники ставали частими користувачами секс-послугами, що впливало на якість виконання бойових завдань. Збереглися відомості про те, що у 1863 році у штаті Теннессі комерційний секс став легалізований, задля зменшення поширення венеричних захворювань серед солдатів та підтримки їх морального духу.

Великою проблемою США у XIX столітті були жінки китайського походження, які займалися проституцією на території Північної Америки. Саме китаянок звинувачували у, нібито, порушенні морального устрою американців. Так, перепис населення у Сан-Франциско 1860 року показав, що 96% працездатних китайських жінок були повіями, а виключенням були жінки, що очолювали домогосподарство замість чоловіка. Це стало проблемою не лише для нації китайців, а й інших азійських країн. Наприклад, Японський уряд хвилювався, що через асоціації Азії з повіями, можуть виникнути дискримінаційні дії в бік японців, що буде впливати і на бізнес, і на міждержавні стосунки.

Колоніальні держави мали більш складну ситуацію із явищем проституції. В Алжирі, що перебував у складі Франції у XIX столітті, мав розвинену систему комерційного сексу через велику кількість військових на своїй території. Зазначається, що з 1831 року повіям надавався особливий

статус та вони реєструвалися в поліції. Додатково створювалися спеціальні заклади – борделі військової кампанії (military campaign brothels (BMCs)) [56].

У ході нашого дослідження ми з'ясували, що в ХІХ столітті проституція була поширена на всіх континентах в різних країнах. Можна простежити спроби контролювати комерційний секс як явище та жінок комерційного сексу зокрема. Основними способами здійснення нагляду за проституцією була її легалізація, обов'язковий облік працівниць та установ, в яких вони працювали поліцією, штрафи та інші покарання за порушення правил та законів. Найнебезпечніша ситуація була у колоніальних державах, тоді як країни Європи мали більш контрольовану ситуацію щодо розповсюдженості комерційного сексу та регулюванні наслідків діяльності будинків терпимості.

Висновки до першого розділу

Проведене в першому розділі дослідження дає нам змогу зробити висновки узагальнюючого характеру. Ці висновки стосуються історичного, соціального та психологічного підґрунтя розвитку комерційного сексу у ХІХ столітті.

За результатами аналізу багатьох літературних джерел, ми виявили, що сучасний комерційний секс виник з явища проституції, яка існувала ще до нашої ери та в різні історичні періоди мала різні форми та види. Проте у всі часи простежується спільна тенденція до спроб регулювати та впорядковувати діяльність жінок комерційного сексу. В часи Античності, Середньовіччя, Нового Часу та подальших періодів ставлення до міської проституції було мінливим, час від часу приймалися закони щодо заборони або легалізації проституції.

У ході дослідження було охарактеризовано соціально-психологічний портрет жінок комерційного сексу та їх клієнтів у ХІХ столітті. Серед основних характеристик можна визначити: складнощі у спілкуванні з батьками; дитинство, проведене в складних життєвих обставинах (бідність, сільська місцевість, алкоголізм батьків і т.п.); відсутність емоційної прив'язаності; особливе ставлення до релігії; слабкі соціальні зв'язки; схильність до девіантної поведінки (алкоголізм, крадіжки і т.п.); особлива охайність та увага до здоров'я; низький або середній фінансово-майновий стан.

В контексті складання соціально-психологічного портрета жінок комерційного сексу було розглянути особливості їх клієнтів. Типи користувачів послугами можна розрізнити, в основному, за фінансовим станом, адже будинки терпимості поділялися на прості (діяли під виглядом кабаків), середні (типові борделі) та найбільш вишукані (салони). Вартість та сервіс, що надавався, залежали безпосередньо від рівня закладу. Більшість клієнтів на Миколаївщині були моряками, ремісниками або військовими.

Було з'ясовано особливості явища комерційного сексу в зарубіжних країнах у ХІХ столітті. Спільною рисою для всіх країн була часткова або повна легалізація проституції, введення спеціальних заходів, спрямованих на контроль явища комерційного сексу та мінімізацію впливу діяльності повій та будинків розпусти на суспільний устрій. Насамперед необхідність впровадження нових норм та правил була пов'язана із стрімким поширенням венеричних захворювань, а борделі вважали одними з основних місць, де розповсюджувався сифіліс та інші хвороби. Конкретними заходами були впровадження обов'язкового медичного огляду для жінок комерційного сексу, реєстрація публічних будинків та облік їх працівниць, встановлення правил щодо відкриття та діяльності публічних будинків і т.п.. Однак в усіх країнах продовжували діяти таємні будинки розпусти та повій-одиначки, контролювати яких було важко, виявивши такі порушення поліція виписувала штраф або навіть піддавала жінок ув'язненню або переселенню.

РОЗДІЛ 2. СОЦІАЛЬНИЙ КОНТРОЛЬ ТА НАГЛЯД НАД ЖІНКАМИ КОМЕРЦІЙНОГО СЕКСУ НА МИКОЛАЇВЩИНІ У ХІХ СТОЛІТТІ

2.1 Поняття, сутність і зміст соціального контролю над жінками комерційного сексу

Соціальний контроль це ціла система, механізм, який виконує регулятивну функцію в суспільстві. Основна мета соціального контролю полягає в підтримці соціального порядку та механізмів й норм поведінки, на якому індивіди суспільства будують своє повсякденне життя. Процес соціалізації, який людина проходить протягом всього свого життя, й сприяє засвоєнню соціальних норм та порядків. Якщо особистість не відповідає нормам, прийнятним в суспільстві, це викликає реакції, які можуть варіюватись від осудливих поглядів до фізичної розправи та позбавлення волі.

Попри те, що теорія соціального контролю сформульована у другій половині ХХ століття, цей механізм завжди був присутній на всіх рівнях та галузях життєдіяльності людей [51].

Основними функціями соціального контролю є:

- регулятивна: полягає в регуляції соціальних процесів у суспільстві;
- стабілізуюча: дозволяє підтримувати соціальний порядок;
- превентивна: запобігає конфліктам в суспільстві або, за необхідності, вирішувати їх;
- охоронна: стимулює дотримання визначених норм та карає за їх порушення;
- стримуюча: запобігає проявам девіантної поведінки.

Важливість розгляду проституції через призму соціального контролю полягає в тому, що це явище є проявом девіантної поведінки, тобто такої, що вступає в суперечність до суспільно прийнятих правових, моральних, соціальних норм та правил [35]. Закономірно, що така поведінка викликає реакцію суспільства, яка й проявляється в соціальному контролі.

Соціальний контроль має формальний та неформальний види. Формальний полягає у встановленні законів, прийнятті нормативно-правових актів, а також застосуванні конкретних, визначених владою, санкцій за ці порушення, наприклад, штраф, ув'язнення, конфіскація майна тощо. Неформальний же контроль здійснюється різноманітними соціальними інститутами – агентами соціального контролю. Соціальні норми – це неформальні правила та стандарти поведінки, які керують поведінкою і взаємодією людей у суспільстві. Ці норми забезпечуються неформальними соціальними санкціями, включаючи схвалення, засудження, похвалу або ж стигматизацію. Саме вони і є основою неформального контролю.

Агентів соціального контролю можна описати як будь-яку особу чи спільноту, що намагається вплинути або безпосередньо створює вплив на поведінку інших осіб за допомогою офіційних чи неофіційних покарань або стимулів у суспільстві. Здійснюється він через усталені звичаї, моральні норми й цінності та правила життя в суспільстві. Вони можуть відрізнятися в різних регіонах та суспільствах, адже породжуються безпосередньо культурою та менталітетом окремої соціальної групи. Тобто це є наслідком первинної та вторинної соціалізації особистості. В цьому розділі буде докладно розглянуто саме неформальний соціальний контроль на Миколаївщині у ХІХ столітті.

Агенти соціально контролю є дуже різноманітними та супроводжують людину протягом всього її життя. Найважливішим агентом, на нашу думку, є сім'я. Ще з дитинства особі прищеплюються правила та норми поведінки, необхідні для її сприйняття в суспільстві. Враховуючи, складений у попередньому розділі психологічний портрет, можна сказати, що з цим соціальним інститутом у жінок комерційного сексу, вірогідно, не було міцного або впливового зв'язку, а також поведінка батьків майбутніх повій часто могла бути девіантною. Це дає можливість робити висновки про те, що з боку сім'ї, ще з дитинства, могли навіюватися спотворені соціальні норми, адже спосіб життя сімей здебільшого був негативним (розповсюджене

пияцтво, відсутність любові батьків, брак часу на належне виховання дітей і т.п.). Також, важливим є й оберігання батьками дітей від можливого негативного впливу явища проституції на них. В миколаївському архіві збереглися скарги жителів міста Миколаєва до губернатора на те, що будинки терпимості розташовувались занадто близько до житлових будинків сімейного типу, де проживала велика кількість неповнолітніх дітей. Це могло спричиняти засвоєння негативних моральних цінностей, а також формувати у дітей неправильну модель взаємодії між жінкою та чоловіком, що може значно вплинути на цих дітей у дорослому віці [2].

Ще одним з агентів неформального соціального контролю є школа. Як вже було з'ясовано, більшість жінок комерційного сексу були з провінцій, де була нерозвинена система освіти, а отже рівень освіченості був мінімальним. Проте, сама школа, у складі учнів, викладачів, інших спеціалістів, також має надавати розуміння про життя в суспільстві, поняття хорошого та поганого, проводити профілактику девіантної поведінки. З іншого боку, школа має оберігати учнів від участі у різноманітних правопорушеннях, зокрема й від користування послугами жінок комерційного сексу. Архівні документи Канцелярії Миколаївського військового губернатора 1805-1901 років містять Листування з директором Миколаївського Олександрівського реального училища про заборону учням училища відвідувати публічні будинки, ресторани, буфети, шинки та підписки утримувачів цих закладів про недопущення у них учнів [14]. Це свідчить про те, що адміністрація закладу освіти дбала про недопущення своїх учнів до будинків розпусти, аби їх нічого не відволікало від навчання та задля запобігання морально неприпустимих у той час інтересів та видів діяльності.

Церква також була вагомим соціальним інститутом, який впливав на діяльність жінок комерційного сексу. Релігія протягом всієї історії свого існування була чинником, що забезпечував моральний вплив на суспільство та на кожного індивіда зокрема, забезпечуючи внутрішній контроль кожної людини, та, формуючи ставлення людей один до одного. Орієнтована релігія

на мораль та підтримку соціально-морального образу суспільства [60]. У XIX столітті на Миколаївщині релігійні установи ставилися до будинків розпусти терпимо, хоча й повії сприймалися як такі, що зріклися Бога. Збереглися звернення тогочасного духовенства до управління міста, із зауваженнями щодо розташування будинків розпусти дорогою від церкви до кладовища, адже у процесі траурної ходи учасники час від часу мали б зупинятися, аби перепочити. Відбувалось це все під вікнами борделю, крізь які було видно повій, що йшло в перекір із церковними законами, адже в процесі траурної ходи люди звертались до Бога й ніби привертали його увагу до розпусти [2]. Попри це, самі повії відвідували церкву, ходили на сповіді та просили додаткові вихідні у свята, аби мати змогу святкувати їх із усіма іншими вірянами.

Окремою групою в системі соціального контролю варто виокремити спільноту працівниць – колег жінок комерційного сексу. Однозначно можна сказати, що вони схвалювали роботу своїх колежанок. У всі часи між повіями була конкуренція, проте вони намагалися триматися разом. Якщо самі жінки комерційного сексу підтримували один одного, то між утримувачками публічних будинків були постійні конфлікти через нездорову конкуренцію та обмовлення одна одною.

Суспільство в цілому, є найбільшим агентом соціального, адже включає в себе всіх громадян. Норми та принципи в ньому формуються під впливом різних агентів, а значить є збірними – такими, що зручні більшості. Незважаючи на специфічні правила кожної зі спільнот в суспільстві, вони мусять підлаштовуватись під узагальнені, адже лише так стає можливим підтримувати суспільний порядок.

В архівах Миколаївщини збереглися багато скарг на будинки терпимості, які заважали суспільному спокою. Одним з найвідоміших публічних будинків Миколаєва XIX століття був будинок Мінди Квартирмейстер, місцева поліція отримувала чимало скарг на його діяльність. В старих поліцейських архівах містяться десятки скарг на те, що в

закладі цієї утримувачки постійні гармидери та крики, а оголені дівчата виглядали з вікон та закликали клієнтів. Ці скарги свідчать про те, що суспільство намагалось боротися з будинками розпусти всіма можливими методами [7, с. 144].

Ще одним прикладом протидії громадян публічним будинкам були скарги на те, що гучна музика борделів заважає відпочинку у нічний час. Гучна гра на різноманітних інструментах заповнювала вулиці Миколаєва з восьмої вечора до третьої ночі, на що зберіглась купа скарг у Миколаївському обласному архіві. Результатом суперечок громадян та публічних будинків була заборона губернатора на музику. У відповідь, утримувачки борделю благали дати дозвіл на музику, адже це духовна їжа.

Окрім встановлення правил та норм, соціальний контроль передбачає й певні санкції за їх порушення. Неформальні способи соціального контролю жінок комерційного сексу у ХІХ столітті могли передбачати:

- ігнорування: проблеми повій могли не сприйматися громадою;
- уникання: часто повій обходили стороною, адже вони порушували моральний устрій, а також вважали розповсюдниками різноманітних захворювань;
- стигматизація: більшістю громадян жінки комерційного сексу сприймалися як аморальні люди, часто їх вважали злочинницями та крадійками, навіть якщо вони ні разу не вчиняли протизаконних дій;
- заохочення: релігійні організації обіцяли допомогу повіям, які матимуть бажання закінчити роботу в будинках розпусти, у вигляді прихистку, навчання і можливості працевлаштування.

Окремо варто звернути увагу на стигматизацію жінок комерційного сексу дев'ятнадцятого століття. Окрім того, що їх вважали аморальними жінками, які спричиняли деморалізацію соціуму, за ними закріпилася думка, що саме вони головні розповсюджувачки венеричних захворювань. Такі упередження побутували і серед більшості суспільства, і у міської влади,

незважаючи на те, що жінки проходили регулярний медичний огляд. Проте, частка істини в таких думках була, адже існували десятки повій-одиначок та таємних притонів, які ухилялися від обов'язкових відвідин лікаря та реєстрації в поліції [2, с. 90].

Отже, соціальний контроль є важливим механізмом життєдіяльності суспільства, оскільки він зосереджує увагу на трьох основних аспектах: підтримка соціального порядку, норми та девіації. Кожна соціальна система або соціальний інститут (окрема група, сім'я, школа, лікарня, церква, громада та суспільство загалом) як агенти соціального контролю у ХІХ столітті на Миколаївщині застосовували необхідні санкції задля мінімізації негативного впливу діяльності жінок комерційного сексу на місцеве населення.

2.2 Соціальний контроль органів державної влади щодо діяльності жінок комерційного сексу на Миколаївщині у XIX столітті

Органи державної влади здійснюють формальний соціальний контроль – встановлюють закони та приймають нормативно-правові акти, а також застосовують формальні санкції – покарання, чітко визначені у законодавстві, наприклад, штрафи, ув'язнення, виправні роботи та т.п.. Агентами соціального контролю в цьому випадку можуть бути представники правоохоронних органів, адміністрації міста, міністерств, судів тощо. Варто зазначити, що формальний та неформальний соціальний контроль не можуть існувати порізно, вони завжди пов'язані, а агенти постійно перетинаються.

У першій половині XIX століття проституція була суворо заборонена на території Російської імперії, у склад якої на той час входила Миколаївщина. Незважаючи на це, діяло багато таємних борделів та були випадки насильницького залучення дівчат до комерційного сексу. Згідно зі збірником законів Російської імперії від 1832 року проституція каралася штрафами та\або ув'язненням.

Важливим кроком було створення окремого підрозділу, який опікувався питаннями проституції. Лікарсько-поліцейський комітет було засновано у 1843 році з метою реєстрації всіх публічних жінок та контролю розповсюдження венеричних захворювань. Він знаходився у відомстві медичного департаменту МВС Російської імперії. Проте, на Миколаївщині подібний комітет з'явився наприкінці XIX-початку XX століття, до цього ж обов'язки розподілялись й у співпраці діяли місцева поліція (займалась питаннями реєстрації та обліку) та міський лікар (обстеження, видача довідок тощо) [1].

За сприяння тогочасного міністра внутрішніх справ Російської імперії Перовського Л. О. у 1843 році проституцію було частково легалізовано. Першопричиною була необхідність контролювати будинки розпусти та жінок, які там працювали, з причини розповсюдження венеричних

захворювань. Через рік прийняли й «Правила для повій» та «Правила утримувачкам борделю», які встановлювали чіткі обов'язки, обмеження та зобов'язання для жінок комерційного сексу, їх утримувачок та діяльності борделів загалом. Ці правила час від часу змінювались та вдосконалювались у процесі виявлення все нових проблем у діяльності повій.

29 травня 1844 року були прийняті «Правила для утримувачок борделів», затверджені тодішнім міністром внутрішніх справ. Вони діяли на території всієї Російської імперії, окремо ж в різних регіонах могли приймати додаткові правила та доповнювати цей закон. В контексті формального соціального контролю це був важливий документ, адже у ньому містилися правила, спрямовані на регулювання різноманітних аспектів, пов'язаних із діяльністю будинків терпимості. Ці норми стосувалися санітарно-гігієнічного контролю, особливостей розташування самих борделів, особливості документообігу, вимоги до особистості управительок та їх поводження з жінками, що там працювали і т.п.. Загалом на початковому етапі налічувалось 32 правила, які діяли по території всієї тогочасної Російської імперії.

Перше правило наголошувало на тому, що бордель можна заснувати та відкрити лише з дозволу місцевої поліції. Людина, яка прагнула відкрити будинок терпимості, мусила звернутися до пристава міста та подати прохання. У ньому вказувалась інформація про жінку, яка хоче заснувати свій заклад, адресу розміщення будинку, особливості діяльності майбутнього будинку толерантності і т.п.. Поліцейські досліджували особистість потенційної утримувачки, минулу діяльність, її образ життя, і, в залежності від отриманих даних, приймалося остаточне рішення. Також вивчалась густота та склад населення у кварталі, де утримувачка хотіла відкрити заклад, адже публічний будинок можна було відкрити лише за умови його розташування на відстані 150 сажнів (приблизно 320 метрів) від шкіл, церков, училищ та т.п.. В Державному архіві Миколаївської області є документи, які підтверджують дію цього правила. Справа фонду 230 № 11231

містить переписку з Миколаївською міською поліцією про заборону міщанці Гершмановій Хаї відкрити будинок терпимості. Це було пов'язано із неофіційними даними щодо порушень у діяльності міщанки в місті Одеса, де вона проживала до переїзду в Миколаїв [16].

Досить вагомим було наступне правило: бордель мала право відкрити лише жінка віком від 30 до 60 років. Час від часу вік можливої утримувачки міг змінюватися, незмінним залишалось лише те, що володіти будинком толерантності могла тільки особа жіночої статі. На нашу думку, це було пов'язано з тим, що чоловік, як би був управителем, міг вчиняти різного роду насилля, силою примушувати дівчат працювати, не розуміти особливостей жіночої фізіології, яка значно впливала на можливість працювати у певні періоди.

Утримувачка, яка мала дітей, не мала права приводити їх у заклад. Тут можна побачити конкретний спосіб дії соціального контролю – сегрегація або відокремлення від клієнтів та повій, що, на нашу думку, може бути пов'язаним із спробами забезпечення дітей від негативного морально-етичного впливу. Діти, які з дитинства могли перебувати в будинках терпимості, ризикували отримати психологічну травму на все життя, що несло шкоду стосункам з партнерами у майбутньому, адже маленькі хлопці могли сприймати комерційний секс як норму та в майбутньому відтворювати таку поведінку. У дівчат же могли формуватися негативні установки щодо чоловіків, викликаючи упереджене ставлення до них, або це могло стати приводом до того, що в майбутньому ці дівчата могли почати займатися проституцією, адже нерідкими були випадки, коли в будинках терпимості працювали поколіннями.

Правилами також було заборонено здавати в оренду житлові приміщення будинку толерантності звичайним містянами. Публічні будинки нижчого та середнього рівня часто перебували в одній будівлі з шинками або недорогими готелями, що було недопустимим.

Одразу декілька правил були пов'язані зі списками повій, які мала вести управителька. Списки мали заповнюватись відповідно до форми, перелічувати всіх жінок, що там працювали. У списках зазначалась дата прибуття та вибуття жінок до/з публічного будинку, вік жінки, хвороби, якими вона хворіла та інші важливі відомості. Документ мали вести вправно та утримувати в чистоті. За необхідності, утримувачка була зобов'язана пред'явити його поліцейському. Особи, що не зазначені в списку не мали права надавати послуги комерційного сексу в закладі, так само як і працювати у декількох публічних будинках одночасно (Додаток Б).

«Правила ...» визначали й вік дівчат та особливості поведження із жінками комерційного сексу, які могли працювати в будинку розпусти. Мінімальний вік публічної жінки становив 16 років та час від часу змінювався. Управительки будинків толерантності не мали права застосовувати насильницькі методи чи шантажувати своїх працівниць, примушуючи до надання секс-послуг. Боргові розписки заборонялось використовуватись у якості важеля впливу на жінку та, навіть за їх наявності, ніхто не міг заборонити будь-якій публічній жінці покинути будинок терпимості за власним бажанням або завершити діяльність у сфері комерційного сексу у будь-який момент.

Соціальний контроль з боку держави спрямовувався й на підтримання морального спокою громадян та відмежування публічних жінок та будинків толерантності від суспільства. Правилами визначався обов'язок власниці будинку терпимості підтримувати тишу та якнайбільшу можливу «благопристойність». Неповнолітні хлопці та учні училищ не мали допускатись до закладів, про що власниці писали розписки, які передавались поліції чи Комітету, та брали на себе зобов'язання дотримуватись їх. Проте ці правила могли часто порушуватись, тому що документи відвідувачів перевіряли нечасто, що було важливим на той час, адже більшість будинків терпимості намагалися зберігати конфіденційність та забезпечувати особистий комфорт клієнтів.

Акцентували увагу також на необхідності поважати релігійні звичаї, зокрема утримувачкам будинків толерантності заборонялося у неділю та святкові дні приймати відвідувачів до закінчення обідні (духовної трапези, яка йшла до полудня). Слід відзначити, що жінки комерційного сексу могли відвідувати релігійні установи, якщо там вони поводити себе відповідно до встановлених правил.

Так як запобігання поширенню венеричних захворювань було першопричиною легалізації комерційного сексу на теренах Російської імперії, правила містили інформацію про обов'язковий санітарно-медичний контроль. Публічні жінки підлягали регулярному медичному огляду місцевим лікарем та жінкам видавався спеціальний документ, у якому спеціаліст ставив відмітку про результати огляду. «Жовтий квиток» або «медичний білет» отримав свою назву через колір, тому що у більшості регіонів він виглядав як книжечка жовтого кольору. Видавався документ після вилучення посвідок/видів на проживання при постановці на обов'язковий облік у поліції. Документ мав інформацію про особу, відмітки про відвідування лікаря, наприкінці містились правила для самих повій, пізніше до них почали додавати й фотокартку (Додаток В). На Миколаївщині цей квиток виглядав як маленька книжечка формату А-6 та мав тверду палітурку, за наповненням він був ідентичним до тих, що були в інших областях.

Для контролю жінок комерційного сексу та видачі медичних білетів у 1871 році було створено спеціальний Комітет із вжиття заходів щодо викорінення сифілітичної хвороби, який очолював міський лікар. У встановлені строки утримувачки мали надсилати туди працівниць, туди ж мали приходити й вільні повії-одиначки. За даними Миколаївського обласного архіву, в 1863 році на огляд приходило 104-106 жінок, у відомостях за цей же рік зазначається, що в лікарні щоденно знаходилось 9-15 людей хворих венеричними захворюваннями [42, с.74]. Ведення обліку, відстеження хворих та їх сегрегація свідчать про цілеспрямований та

впорядкований нагляд над жінками комерційного сексу у ХІХ столітті на Миколаївщині.

«Правила публічним жінкам» від травня 29 травня 1874 року встановлювали для повій вимоги, які в більшості стосувались гігієни та здоров'я. Наприклад:

- регулярно відвідувати баню (2 рази на тиждень);
- обов'язково оглядатися у лікаря, зокрема, жінки, які проживали в будинках терпимості, могли оглядатися там, а повії-одиначки у встановлені дні мали прибути в лікарню;
- звертатися до лікаря у випадку підозр захворювання;
- візуально оглядати своїх клієнтів;
- за можливості, змінювати білизну між клієнтами;
- обов'язково сповіщати лікаря при підозрах вагітності;
- заражені венеричними хвороби жінки мають лягти в спеціальну лікарню, уточняється, що жінка може отримати безоплатну допомогу в особливій жіночій лікарні, а якщо вона туди потрапить через іншу лікарню – має сплатити певну суму;
- «Як можна менше вживати білила, рум'яна, надто душистої помади, мазей та притираній (косметичні засоби)» (Додаток Г).

За дотриманням жінками комерційного сексу цих правил повинні були стежити утримувачки публічних будинків, адже, якщо хтось із зареєстрованих у конкретному борделі повій порушував правила, це ставало приводом для перевірки всього закладу та утримувачки.

Особливим способом контролю з боку держави була профілактика та обстеження захворювань, що розповсюджували жінки комерційного сексу. З дослідження історії Миколаївської лікарні №1, стає відомо, що міські повії відвідували заклад регулярно з двох причин: обов'язковий огляд та лікування. При виявленні у них будь-яких захворювань, вони мали обов'язково пройти лікування та отримати спеціальну медичну довідку.

Оплата послуг лікарні покладалась на утримувачок публічних будинків. Часто власниці намагались уникнути сплати коштів за надані послуги, про що свідчать листи, якими обмінювались лікарня, Дума та міська канцелярія. На лікуванні жінок комерційного сексу лікарня заробляла чимало коштів, до прикладу, в 1867 році від утримувачок будинків толерантності було отримано 199 руб. 55 коп., а вже за 1893 рік від будинків терпимості було отримано 526 рублів, ще 489 рублів не було сплачено і залишилось боргом на наступний рік [42, с. 32-33].

Про активне втручання органів державної влади в діяльність публічних будинків свідчать й регулярні переписки із утримувачками. У зв'язку із скаргами громадян місцеві управлінці мали наміри закрити деякі будинки терпимості на території Миколаєва. У відповідь на це утримувачки об'єднувались та надсилали прохання на закрити їх будинки, про що свідчать архівні записи Державного архіву Миколаївської області, наприклад, «Прохання утримувачок публічних будинків не закрити їх заклади», що датуються 1884 роком [15].

Окремим напрямом роботи органів державної влади щодо діяльності жінок комерційного сексу на Миколаївщині та в інших південних регіонах у ХІХ столітті була протидія примусовій проституції та торгівлі людьми. Молодих дівчат з Херсонської губернії (куди входила Миколаївщина, Одещина, Кіровоградщина й т.д.) запрошували на пристойну високооплачувану роботу закордоном або ж просто зваблювали та переправляли в інші країни, найчастіше в Туреччину, для примусової діяльності в будинках толерантності. Задля запобігання таким випадкам влада контролювала законність перебування на території губернії іноземців, наявність у них відповідних документів та т.п.. Також проводились дії щодо повернення молодих дівчат на рідні землі [43].

Про ретельний контроль з боку держави свідчить й ведення детальної статистики щодо діяльності жінок комерційного сексу. Про це свідчать архівні документи Міської канцелярії, датовані різними роками. Зазвичай це

були річні звіти, які описували статистичні відомості про діяльність повій на території Миколаївщини. Прикладом є документ «Ведомости о движении проституции в г. Николаеве», який описує період з 5 січня 1884 до 11 січня 1885 року [12].

Таким чином, органи державної влади Російської імперії здійснювали формальний соціальний контроль над жінками комерційного сексу у ХІХ столітті на Миколаївщині. Було створено спеціальний лікарсько-поліцейський Комітет задля контролю, прийнято чимало правил та законодавчих норм для діяльності повій, публічних будинків, в яких вони працювали, та їх утримувачок.

2.3 Соціальний контроль як елемент інституту відповідальності в сучасній Україні

В сучасній Україні явище комерційного сексу залишається досить розповсюдженим. Формальний соціальний контроль явища проституції здійснюється органами державної влади. На травень 2024 року заняття проституцією на території нашої країни декриміналізовано, проте можна отримати адміністративне покарання за надання послуг комерційного сексу, визначене статтею 181¹ Кодексу України про адміністративні правопорушення. Передбачено попередження або штраф у 5-10 неоподаткованих мінімумів (при першому вчиненні порушення) та штраф від 8 до 15 неоподатковуваних мінімумів доходів громадян (при повторному складенні протоколу протягом року після першого) [23].

Статті 302 та 303 Кримінального кодексу України передбачають кримінальну відповідальність за створення місць розпусти та звідництво, а також за сутенерство або втягнення в проституцію. Під сутенерством законодавство розуміє дії з забезпечення заняттям комерційним сексом іншою особою та отримання прибутку [24]. Кількість випадків сутенерства (зведення жінок комерційного сексу з клієнтами та отримання прибутку) та безпосередньо проституції останніми роками залишається незмінними, а в деяких регіонах зростає. На нашу думку, це пов'язано зі збройним конфліктом на сході України після 2014 року та з повномасштабним вторгненням Росії на територію України у 2022 році. Ці події призвели до великої кількості внутрішньо переміщених осіб, проблем на ринку праці, неможливості знайти прибуткову роботу на прифронтових та окупованих територіях, відсутність житла в містах, куди евакуювали людей, низький рівень соціального забезпечення людей тощо.

Неформальний соціальний контроль в сучасній Україні так само продовжує функціонувати. Наприклад, церква, як агент соціального контролю, виступає рішуче проти діяльності секс-бізнесу. Це притаманно різним релігіям на території України. У своєму зверненні Отець та Глава

Української греко-католицької церкви Блажніший Святослав закликав відмовитись від комерціалізації людського тіла та зауважив, що під час війни все ще точаться дивні дискусії щодо легалізації проституції та порнографії, що на думку представників УГКЦ є недоречним, адже це зневага до людського тіла й порушення Святого Писання [11]. Порівнюючи досвід ХІХ століття та сьогодення, можна помітити – в обох періодах церква засуджувала комерційний секс, проте якщо в минулому віряни ставились терпимо до публічних будинків та жінок комерційного сексу, зараз же виступають рішуче проти та не допускають їх існування.

Громадські організації України виступають проти легалізації проституції та за впровадження шведської моделі регулювання комерційного сексу. Згідно з цією моделлю надавати секс-послуги можна легально, а от покупці криміналізовані. Також, жінкам комерційного сексу надається підтримка у виході з комерційного сексу, а з суспільством проводять просвітницьку роботу – профілактику комерційного сексу та насильницького залучення в проституцію [22].

На межі формального та неформального соціального контролю проводиться низка заходів щодо попередження та контролю діяльності жінок комерційного сексу. Одним з важливих напрямів діяльності багатьох державних та громадських інституцій є соціальна профілактика проституції. Відповідно до державного стандарту соціальної послуги профілактики, соціальна профілактика визначається як комплекс заходів, що здійснюється з метою попередження та припинення негативних соціальних й особистісних поведінкових явищ та їх наслідків. Підхід є міждисциплінарним та застосовуються соціальні, педагогічні, юридичні та психологічні засоби [33].

За ступенем поширеності проблеми можна виокремити первинну, вторинну та третинну профілактику. Первинна передбачає превенцію певного соціального явища, коли очевидної проблеми ще немає. Тобто спрямована на недопущення виникнення та розвитку проблемної ситуації. Вторинна, своєю чергою, відбувається вже при виникненні негативного

явища або за наявності великої ймовірності його розвитку. Третинна – надається тоді, коли проблема цілком існує та має деструктивні наслідки для особистості зокрема або для суспільства в цілому [33].

Об'єктами соціальної профілактики є особи, групи осіб (сім'я, трудовий колектив, соціальна група й т.п.), які потребують соціальної профілактики у зв'язку з обставинами у яких вони перебувають. В контексті нашого дослідження, об'єктами є особи з групи ризику та безпосередньо жінки комерційного сексу. До групи ризику, на нашу думку, можна включати: дітей та підлітків із сімей, що перебувають у складних життєвих обставинах; молодь, що проживає у соціально несприятливому середовищі (наприклад, у спільноті людей з різноманітними проявами девіантної поведінки (алкоголізм, наркоманія, вчинення правопорушень та т.п.); людей з-поміж малозабезпечених; осіб, що піддавались фізичному та психологічному насильству, зокрема й сексуальному, та не пройшли належної терапії та інших вразливих груп населення. Профілактика в цих випадках буде саме вторинна та третинна. Первинну соціальну профілактику важливо проводити й з іншими дівчатами та жінками, що не входять до груп ризику, задля запобігання їх залучення до комерційного сексу у випадку виникнення кризових ситуацій протягом життя.

Суб'єктами виступають фахівці з різноманітних державних та приватних установ, тобто соціальну профілактику комерційного сексу можуть проводити представники: правоохоронних органів, медичних установ, закладів середньої освіти, громадських організацій, органів надання соціальних послуг (наприклад, центрів сім'ї та молоді), релігійних організацій, волонтерів тощо.

На різних рівнях соціальна профілактика комерційного сексу має окремі завдання:

- запобігання залучення молоді до надання послуг комерційного сексу;
- просвітницька робота щодо убезпечення від примусової проституції;

- пропаганда здорових статевих стосунків;
- формування у групи ризику позитивних цінностей;
- розповсюдження інформації про хвороби, що передаються статевим шляхом та методів контрацепції;
- проведення роботи із жінками, щодо небезпек, що можуть бути спричинені таємним наданням послуг комерційного сексу (насилля, пограбування, торгівля людьми тощо).

Здійснюється соціально профілактика з використанням психолого-педагогічних методів, а саме: бесіди, лекції, тренінги, індивідуальні та групові консультації, розповсюдження інформативних буклетів, інфографік або іншої друкованої продукції, поширення інформації в засобах масової інформації, наприклад, із залученням медійних осіб, які можуть бути авторитетними для визначеної групи й т.п. [26].

Заклади середньої освіти, як агенти соціального контролю, дуже часто проводять різноманітну профілактичну роботу щодо соціально негативних явищ суспільства, включаючи й комерційний секс. Профілактика може здійснюватися в таких частинах навчального процесу: як складова конкретного предмета, наприклад, «Основи здоров'я», «Основи правознавства» та т.п.; класним керівником/куратором під час класних годин: практичним психологом або соціальним педагогом за визначеним календарним планом, зазвичай заходи присвячені пам'ятним дням (наприклад, 4 березня щороку відзначається всесвітній день проти сексуальної експлуатації людей); запрошеними фахівцями з різних установ, наприклад, з поліції, громадських організацій, медичних центрів та інших.

Окрім цього, наразі Міністерством освіти і науки України та громадськістю обговорюється можливість введення у навчальну програму закладів середньої освіти предмета «Статеве виховання» або «Сексуальна освіта». На нашу думку, впровадження такої дисципліни сприятиме формуванню в учнівської молоді здорових моделей поведінки щодо власної

статевої поведінки, що запобігатиме їх втягненню в заняття комерційним сексом.

Вибір конкретних форм та методів проведення соціальної профілактики комерційного сексу в ЗСО будуть залежати від вікової групи дітей, кількісного складу, доступного часу та матеріально-технічного забезпечення. В цілому заняття можуть бути спрямовані на: формування уявлень про сексуальну культуру; усвідомлення цінності власного тіла; засвоєння поняття віктимної поведінки; побудову довіри з авторитетними дорослими (батьки, класний керівник, тьютор, практичний психолог, соціальний педагог тощо); розповсюдження інформації щодо можливостей повідомити про свої проблеми або тих, хто оточує дитину. Окрім цього, для учнів середньої та старшої школи можна запрошувати представників різноманітних організацій, наприклад, медичних центрів, які зможуть розповісти про ризики для здоров'я від заняття комерційним сексом, хвороби, що передаються статевим шляхом, методи тестування.

Окрім первинної профілактики, що проводиться, зазвичай, з підлітками та молоддю, важливою є і третинна профілактика, зокрема з жінками, що вже залучені до комерційного сексу. Діяльність може бути пов'язана з профілактикою ВІЛ/СНІДу, алкоголізму, вживання наркотиків тощо. У контексті дослідження Миколаївщини, варто зазначити, що подібні заходи здійснюються здебільшого громадськими організаціями та благодійними фондами. Наприклад, Миколаївський місцевий благодійний фонд «Вихід», який спеціалізується на попередженні ВІЛ-інфекції, наркоманії та інших соціально небезпечних захворювань, має окремий напрямок роботи саме з жінками комерційного сексу. Надаються послуги швидкого тестування на ВІЛ, гепатити, інші захворювання, що передаються статевим шляхом та консультування.

Питання соціальної профілактики проституції нерозривно пов'язане з проблемою торгівлі людьми. Органи державної влади України у співробітництві з різноманітними громадськими організаціями проводять

регулярні інформаційні кампанії, поширюють інфографіки та пам'ятки з інформацією щодо запобігання торгівлі людьми з метою сексуальної експлуатації та примусової проституції. Особливу увагу останнім часом надають безпеці жінок-біженок, адже тисячі українок опинились закордоном у зв'язку із повномасштабним вторгненням Росії на територію України. До прикладу, дослідження, опубліковані британським благодійним фондом Thomson Reuters, свідчать, що після поширення збройного конфлікту по всій території України, зацікавленість українськими жінками, у контексті секс-послуг, зросла на сотні відсотків:

- на 600% у різних країнах зросла кількість запитів до Google із формулюванням «українки ескорт»;
- на 250% стала більшою зацікавленість в українках на найбільшому ірландському ескорт-вебсайті;
- майже 80% чоловіків, заарештованих при спробі купити послуги комерційного сексу у Швеції, були зацікавлені саме українськими жінками (Додаток Д) [50].

У зв'язку з цим, існує необхідність розробки й проведення різноманітних форумів та тренінгів для українок закордоном щодо ризиків та небезпек надання послуг комерційного сексу та втягнення в проституцію насильницькими методами. Наприклад, тренінг може містити такі тематичні розділи:

- правила безпеки закордоном, що включають правила поведіння із незнайомцями, передача документів підозрілим особам, важливість знання хоча б основних фраз мовою країни перебування та т.п.;
- характеристика дій, що свідчать про наміри осіб втягнути жінку в комерційний секс;
- потенційно небезпечні райони перебування, які, в більшості, є в кожному місті;

- контактні дані, за якими можна звернутися, якщо опинилися в кризовій ситуації (поліція, посольство, громадські організації тощо);
- можливості офіційного працевлаштування та отримання соціального забезпечення;
- адміністративна та/або кримінальна відповідальність за надання послуг комерційного сексу у конкретній країні.

В суспільстві побутують різні думки щодо ставлення до проституції та доцільності легалізації комерційного сексу. Після 2019 року це питання викликало чимало дискусій у громадськості. За результатами опитування соціологічної групи «Рейтинг», проведеного у квітні 2020 року (рис. 2.1), більшість громадян України проти запровадження для комерційного сексу легального статусу. Дослідження показало, що люди з усіх регіонів, різних вікових категорій та матеріального забезпечення солідарні у своїй думці, так само як й тодішні політичні партії [3].

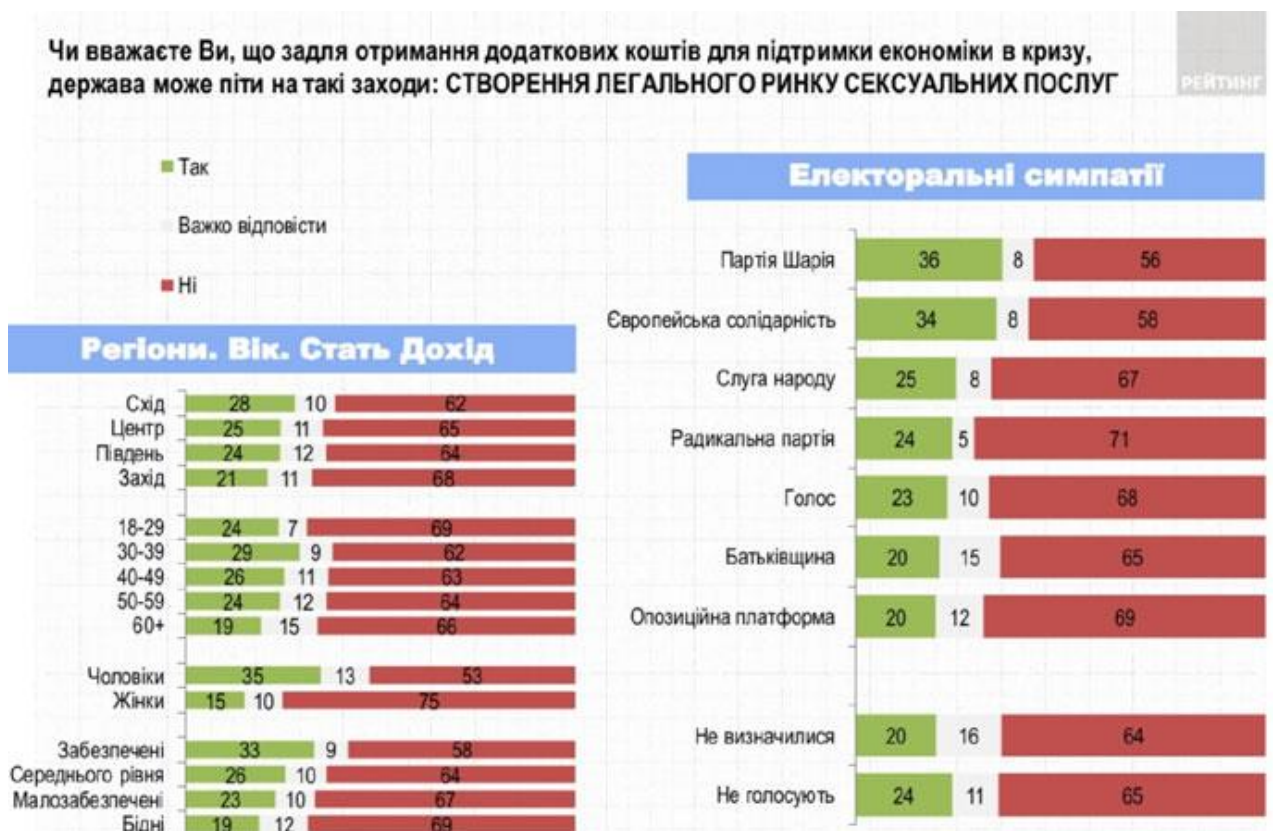

Рис. 2.1. Створення легального ринку сексуальних послуг

Проаналізувавши сучасний стан справ, а саме ставлення до комерційного сексу з боку суспільства та держави, законопроекти про його легалізацію, розповсюдженість явища тощо, можна розглядати можливості запозичення минулого досвіду в сучасність. У випадку легалізації комерційного сексу, можна впровадити такі методи контролю, що були розповсюдженими в ХІХ столітті на теренах Миколаївщини: обов'язкова реєстрація всіх жінок комерційного сексу; укладення документів, що регламентуватимуть їх роботу; зобов'язання регулярно проходити медичний огляд; контролювати недопущення неповнолітніх людей до закладів де надаються послуги комерційного сексу.

На нашу думку, можливими наслідками таких дій можуть стати: можливість для держави отримувати податок з діяльності жінок комерційного сексу, регламентувати правила їх роботи та обмежувати місця надання послуг. Проте, є багато негативних потенційних наслідків: деморалізація суспільства, знецінення морального устрою шлюбно-сімейних стосунків, збільшення кількості жінок, які можуть піддаватися фізичному та сексуальному насильству, посилення явища торгівлі людьми з метою сексуальної експлуатації тощо.

Отже, соціальний контроль як елемент інституту відповідальності в сучасній Україні вказує на суспільну необхідність контролю залучення жінок до комерційного сексу, а також персональну відповідальність кожного громадянина. Простежується необхідність проводити соціальну профілактику комерційного сексу, що є важливим напрямом діяльності державних та приватних установ в Україні. Заходи соціальної профілактики проводиться на різних рівнях шляхом застосування психолого-педагогічних та соціальних засобів й методів, вибір яких зумовлюють особа суб'єкта, умови та цілі профілактики.

Висновки до другого розділу

Проведене в другому розділі дослідження стосувалось особливостей соціального контролю та нагляду щодо жінок комерційного сексу на Миколаївщині у ХІХ столітті, а також встановлення причинно-наслідкового зв'язку з сучасною Україною.

У ході дослідження було визначено поняття, сутність і зміст соціального контролю над жінками комерційного сексу. Соціальний контроль можна визначити як механізм, мета якого полягає в підтримці соціального порядку та механізмів й норм поведінки, на якому індивіди суспільства будують своє повсякденне життя. Проаналізувавши поняття соціального контролю було встановлено функції, які він виконує: регулятивна, стабілізуюча, превентивна, охоронна, стримуюча.

За результатами дослідження було визначено особливості формального та неформального соціального контролю жінок комерційного сексу у ХІХ столітті. Неформальний контроль здійснювався різноманітними соціальними інститутами: сім'я (як агент первинної соціалізації впливає на засвоєння норм та правил суспільства); школа (оберегала своїх учнів від аморального впливу, вимагаючи від утримувачок публічних будинків не впускати школярів та інших неповнолітніх); церква (орієнтуючись на мораль та підтримку соціально-морального образу суспільства, засуджувала діяльність жінок комерційного сексу, але ставилась терпимо до існування будинків толерантності); громадяни міста (підтримували порядок шляхом скарг градоначальнику, вимог перенести або закрити той чи інший публічний будинок через шум та непристойну поведінку) та т.п.. Ці та інші агенти соціального контролю різноманітними способами намагалися підтримувати устрій суспільства та мінімізувати вплив проституції на громадськість.

Аналіз діяльності органів державної влади щодо жінок комерційного сексу на Миколаївщині у ХІХ столітті дозволив дослідити формальний соціальний контроль. Задля його здійснення влада Російської імперії та місцеві управлінці Миколаївщини встановлювала правила й закони щодо

публічних будинків, їх утримувачок та безпосередньо жінок комерційного сексу. З-поміж конкретних дій можна визначити: часткова легалізація проституції на території імперії (1843 рік); створення спеціального лікарсько-поліцейського комітету, метою якого був облік та контроль повій; прийняття Правил для утримувачок борделів (1844 р.), які містили докладну інформацію про функціонування публічних будинків та обов'язків утримувачок; затвердження Правил публічним жінкам, які регулювали їх права та обов'язки; введення «жовтих квитків», які були основними документами жінок комерційного сексу та мали інформацію про жінку та відмітки про стан її здоров'я тощо.

Було встановлено причинно-наслідкові зв'язки із соціальним контролем комерційного сексу в сучасній Україні. Законодавство передбачає адміністративну й кримінальну відповідальність за надання секс-послуг та втягнення в проституцію відповідно. Аналіз стану комерційного сексу в Україні вказав на необхідність соціальної профілактики, як методу соціального контролю, як з особами з групи ризику, так й з іншими категоріями населення.

ВИСНОВКИ

Науковий аналіз досліджуваної теми: «Досвід організації соціального контролю над жінками комерційного сексу на Миколаївщині у XIX столітті дає підстави зробити наступні висновки:

1. Проаналізувавши історичне підґрунтя виникнення явища комерційного сексу, було з'ясовано, що явище має тривалу історію, що мало свої прототипи ще в часи до нашої ери. Найдавніші згадки про проституцію, як прообразу комерційного сексу, простежуються у 2400 році до н.е. в Месопотамії, згадки про легалізовану проституцію – у 630–560 роках до н.е.

Розглянувши різні історичні періоди, можна узагальнити особливості діяльності жінок комерційного сексу під час кожного з них. В часи античності ставлення до проституції було терпимим, спостерігались спроби легалізації та отримання податків від діяльності публічних жінок, які мали свої права та обов'язки.

В період Середньовіччя лише декілька десятків років комерційний секс був легальним. В інші ж періоди повії були у вигнанні, а будинки терпимості під суворою забороною. Проте, таємні публічні будинки продовжували діяти, що спричиняло чимало проблем для суспільства.

Період Нового Часу та Великих географічних відкриттів можна характеризувати як найбільш суворий для жінок комерційного сексу. Поширення венеричних захворювань, спричинене розвитком мореплавства, сприяло заборонам та покаранням. В різних країнах Європи створювались спеціальні поліцейські комітети, які стежили за порядком та передавали справи в суд за найменших підозр щодо залучення жінки до надання послуг комерційного сексу. Обвинувачені могли отримати покарання у вигляді ув'язнення, вигнання та навіть фізичне покарання. Варто зазначити, що таємні будинки розпусти продовжували своє функціонування.

2. В процесі вивчення багатьох літературних джерел було схарактеризовано соціально-психологічний портрет жінок комерційного сексу та їх клієнтів у XIX столітті. Серед основних соціальних та

психологічних характеристик тогочасних жінок комерційного сексу можна визначити: походження з бідних верств населення; відсутність або низький рівень освіти та грамотності; низький рівень емоційної прив'язаності як до клієнтів, так і до оточення; слабкі соціальні зв'язки; сформований тривожний або тривожно-уникаючий тип прив'язаності; часто спостерігалась психологічна незрілість та неготовність до створення сім'ї; прояви девіантної поведінки, окрім надання секс-послуг (алкоголізм, наркоманія, крадіжки тощо); особлива релігійність; прискіплива увага до зовнішнього вигляду, одягу, аксесуарів, макіяжу та т.п.;

Клієнтура публічних будинків на Миколаївщині складалась з чоловіків з абсолютно різних верств населення. Частими відвідувачами були моряки, які регулярно прибували до міста, зважаючи на те, що Миколаїв був портовим містом, ремісники та військові. Рід занять та матеріальне забезпечення зумовлювали вибір будинків терпимості, які могли бути найпростішими й базувались в шинках, середніми (в окремих будівлях, але з досить посередніми умовами) та салонами з дорогоцінним посудом та вишуканим оздобленням.

3. Аналіз особливостей явища комерційного сексу в зарубіжних країнах у ХІХ столітті дає змогу виокремити спільні та відмінні риси та порівняти із досвідом Російської імперії, у складі якої знаходилася Миколаївщина. Дослідження проводилось як щодо країн Європи, так й країн інших континентів, наприклад, острівна Нова Зеландія, північна Америка та Африка.

У зв'язку з суспільним запитом та поширенням венеричних захворювань країни Європи в різний час мусили легалізувати проституцію та контролювати діяльність жінок комерційного сексу. У більшості країн простежується схожа система контролю, яка полягала в створенні окремих підрозділів у поліції, які займались реєстрацією та обліком публічних жінок, накладення на них обов'язку проходження регулярного медичного огляду та створення правил для діяльності будинків толерантності. Відмінною була

ситуація у Львові, який в той час знаходився у складі Австрійської імперії. Проституція там була заборонена, проте, жінкам, які опинились у складних життєвих обставинах та не мали іншої можливості заробити гроші, дозволялось працювати. Для таких працівниць створили спеціальні правила щодо їх діяльності.

Поза межами Європи, у США, проституцію теж було легалізовано на початку XIX століття. Проте, такі обставини як громадянська війна, період «золотої лихоманки» та навала мігрантів вносили свої особливості в діяльності жінок комерційного сексу.

Особливою проблемою були вихідці з Китаю, які оселилися на теренах Північної Америки. Їх діяльність у галузі комерційного сексу призводила до утвердження стереотипів щодо й інших азійських народів.

Колоніальні держави мали найбільш складну ситуацію з проституцією, а на їх території, наприклад, в Алжирі створювали цілі борделі військової кампанії.

4. У ході дослідження було визначено поняття, сутність і зміст соціального контролю над жінками комерційного сексу. Було з'ясовано, що соціальний контроль є важливим регулятивним механізмом в суспільстві, який виконує чимало функцій. Поділяється соціальний контроль на формальний та неформальний види. Формальний здійснюється шляхом встановлення правил та норм на законодавчому, державному рівні та передбачає конкретні санкції за їх порушення. Неформальний здійснюється різними агентами соціального контролю. Нами розглянуто такі з них: сім'я, школа, церква спільнота колег, громадяни міста, суспільство в цілому. Саме вони формують набір правил та норм, що прийнятні у конкретному суспільстві, та санкцій.

Санкції можуть бути як позитивні, так і негативні. Проаналізувавши джерела, було визначено наступні санкції щодо жінок комерційного сексу: ігнорування, уникання, стигматизація, заохочення тощо.

5. Проаналізувавши діяльність органів державної влади в напрямку соціального контролю над жінками комерційного сексу на Миколаївщині у XIX столітті, можна стверджувати, що проводилась ґрунтовна робота у цьому напрямку. Здійснюючи формальний соціальний контроль, органами державної влади було прийнято низку документів, наприклад, «Правила публічним жінкам», «Правила утримувачкам борделів» тощо. Також було створено спеціальний лікарсько-поліцейський комітет, що відповідав за реєстрацію та облік жінок комерційного сексу. На ведення детальної статистики вказують й архівні документи, наприклад, «Відомості про рух проституції в Миколаєві» датовані різними роками. Ще одним свідченням ретельного соціального контролю є суворий документообіг: ведення утримувачками спеціальних списків публічних жінок; видача посвідчень жінкам комерційного сексу, які заміняли посвідки на проживання; регулярні листування щодо діяльності будинків терпимості між утримувачками, громадянами та місцевою канцелярією та т.п..

6. Встановлено причинно-наслідкові зв'язки соціального контролю комерційного сексу в сучасній Україні. Формальні та неформальні агенти соціального контролю активно діють та обмежують діяльність жінок комерційного сексу. У зв'язку з цим визначено необхідність проведення первинної, вторинної та третинної соціальної профілактики з різними групами населення. Було сформульовано основні завдання соціальної профілактики комерційного сексу, що включають: превентивну роботу щодо добровільного та примусового залучення до надання послуг комерційного сексу; пропаганду здорових статевих стосунків; формування позитивного набору цінностей; розповсюдження інформації щодо небезпек та ризиків через заняття комерційним сексом (захворювання, що передаються статевим шляхом, насильство, торгівля людьми тощо).

У ході дослідження було визначено осіб, яких можна віднести до групи ризику – діти та підлітки з сімей, що опинились у складних життєвих обставинах, молодь з проявами девіантної поведінки, особи з числа

малозабезпечених та ті, хто піддавався фізичному, а зокрема й психологічному насильству. Окрім цього, була встановлена важливість проведення первинної профілактики з особами, що не належать до груп ризику.

Було проаналізовано проблему залучення біженок з України до комерційного сексу закордоном та запропоновано можливий варіант проведення просвітницької роботи у вигляді тренінгу.

Отже, соціальний контроль як елемент інституту відповідальності в сучасній Україні вимагає від кожного громадянина та суспільства в цілому здійснювати контроль та нагляд за суспільно негативними явищами суспільства, як-от комерційний секс, із застосуванням досвіду минулого та впровадження нових технологій роботи з жінками комерційного сексу.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Барков І. В. Інститут проституції в містах південної України в 1843 – 1914 рр. : дис. ... канд. іст. наук : 07. Запоріжжя, 2018. 216 с.
2. Барков І. В. Проституція в контексті її морально-етичного сприйняття мешканцями міста Миколаєва другої половини ХІХ ст. (за матеріалами державного архіву миколаївської області). Сумська старовина. 2015. № 47. С. 87–94.
3. Більшість українців проти легалізації проституції і казино. Українська правда. URL: <https://www.pravda.com.ua/news/2020/04/14/7247855/> (дата звернення: 05.06.2024).
4. Бородин Д. Н. Алкоголізм и проституция. Спб : Типо-Литографія Виленчик, 1910. 118 с.
5. Вайнола Р. Х., Мельничук В. О. Проблема профілактики залучення підлітків до комерційного сексу в сучасних наукових дослідженнях. Наукові часописи Українського державного університету імені Михайла Драгоманова. 2019. № 26. С. 10–16.
6. Вернигор П. Храмовий інтим за прихильність богів та секстуризм в ім'я Афродіти: що таке ритуальна проституція. bit.ua Медіа про життя і технології в ньому. URL: <https://bit.ua/2020/12/ritualna-prostyuciya/> (дата звернення: 12.12.2023).
7. Гаврилов І., Христова Н. Силуети старого міста. Миколаїв : Вид-во Ірини Гудим, 2023. 392 с.
8. Гончарук Т. "Я – повія". Про це прийнято мовчати. Українська правда. Життя. URL: <https://life.pravda.com.ua/society/2016/07/14/215068/> (дата звернення: 30.05.2024).
9. Горба Г. Жіноча освіта по-українськи у 19 ст. Студентський науковий вісник Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка. 2012. № 30. С. 199–203.

10. Гурова О. Жіночий портрет кримінального минулого: Миколаїв. Mykolayivski. URL: <https://mykolayivski.info/uk/eternal-919-zhinochyj-portret-kryminalnogo-mynulogo-mykolayiv> (дата звернення: 01.05.2024).
11. Департамент інформації УГКЦ. «Легалізація протистуції та порнографії – атака на гідність людини в незалежній Україні», – Глава УГКЦ у 249-й день війни. Українська Греко-Католицька Церква. URL: <https://ugcc.ua/data/legalizatsiya-protystutsiy-ta-pornografiy-ataka-na-gidnist-lyudyny-v-nezalezhniy-ukrayni-glava-ugkts-u-249-y-den-viyny-1288/> (дата звернення: 07.06.2024).
12. Державний архів Миколаївської області (ДАМО). Ф. 230 Оп. 1. Спр. 11476. Ведомости о движении проституции в г. Николаеве (5 января 1884 - 11 января 1885). 39 арк.
13. Державний архів Миколаївської області (ДАМО). Ф. 230 Оп. 1. Спр. 14108. Дело по ходатайству домовладельцев улиц Рыбной и М. Морской о переводе публичных домов в другую часть города, 1897 р. 87 арк.
14. Державний архів Миколаївської області (ДАМО). Ф. 230 Оп. 1. Спр. 13967. Переписка с директором Николаевского Александровского реального училища о запрещении учащимся училища посещать публичные дома, рестораны, буфеты, трактиры и подписки содержателей этих заведений о недопущении в них учащихся, 1897 р.
15. Державний архів Миколаївської області (ДАМО). Ф. 230 Оп. 1. Спр. 11567. Прошение содержательниц публичных домов не закрывать их заведения, 1884 р. 6 арк.
16. Державний архів Миколаївської області (ДАМО). Ф. 230 Оп. 1. Спр. 11231. Переписка с Николаевской городской полицией о запрещении мещанки Гершмановой Хане открыть дом терпимости, 1883 р. 6 арк.
17. Доній Н. Феномен «стигматизація одягом» в історії соціокультурних взаємовідносин суспільства Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова. Сер. 7.

- Релігієзнавство. Культурологія. Філософія: зб. наук. праць. Київ: Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова. Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова. 2009. № 21. С. 51–59.
18. Доній Н. Є. Онтоправові аспекти проституції. Науковий вісник Сіверщини. Серія: Право. 2017. № 2. С. 9–24.
19. Дюпуї Є. Проституція в давнині. Кишинів : Logos, 1991. 216 с.
20. Євдокімова О. О., Бондаренко Л. О. Феномен проституції в ракурсі психологічних концепцій. Право і безпека. 2014. № 2 (53). С. 202–207.
21. Жовтий квиток в Російській імперії. Добрі поради. URL: <https://poradu.pp.ua/nauka/50730-zhovtiy-kvitok-v-rosysky-mperyi.html> (дата звернення: 06.03.2024).
22. Закликаємо виступити проти легалізації секс-індустрії, сексуальної експлуатації та торгівлі людьми – ми за Шведську модель в Україні! – Центр – Розвиток демократії. Центр – Розвиток демократії. URL: <http://ddc.org.ua/zaklikaemo-vistupiti-proti-legalizatsii/> (дата звернення: 07.06.2024).
23. Кодекс України про адміністративні правопорушення (статті 1 - 212-24) : Кодекс України від 07.12.1984 р. № 8073-X : станом на 19 трав. 2024 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/80731-10#Text> (дата звернення: 30.05.2024).
24. Кримінальний кодекс України : Кодекс України від 05.04.2001 р. № 2341-III : станом на 19 трав. 2024 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text> (дата звернення: 05.06.2024).
25. Кругляк М. Е. Статеве питання й проституція в житті студентства підросійської України XIX – початку XX ст. Вісник Національного технічного університету України "Київський політехнічний інститут". Політологія. Соціологія. Право. 2016. № 3-4. С. 82–87.

- URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/VKPI_soc_2016_3-4_12 (дата звернення: 27.03.2024).
26. Кушнірчук О. Р. Соціально-педагогічна профілактика проституції неповнолітніх у школах-інтернатах : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.05. Луцьк, 2018. 324 с.
27. Ломброзо Ч. Жінка - злочинниця чи повія. Київ : Центр учб. літ., 2021. 240 с.
28. Мельничук В. Соціальна профілактика залучення підлітків до комерційного сексу у закладах загальної середньої освіти. *Social work and education*. 2021. Т. 8, № 2. С. 229–243. URL: <https://doi.org/10.25128/2520-6230.21.2.8> (дата звернення: 01.06.2024).
29. Мінц М. О. Соціологія девіантної поведінки : навч. посіб. Миколаїв : Вид-во ЧДУ ім. Петра Могили, 2009. 244 с.
30. Моїсеєва Т. Лікарняно-поліцейський контроль над проституцією та венеричними захворюваннями на теренах Російської Імперії (кін. хіх – поч. хх ст.). *Емінак*. 2017. № 3(1). С. 52–56.
31. Павлік Ю., Плотніков О. Вплив збройного конфлікту на Сході України на працівниць комерційного сексу. Київ : ГО «Укр. Гельс. спілка з прав людини», ГО «Десяте квіт.», БО «ЛЕГАЛАЙФ-УКРАЇНА», 2019. 36 с. URL: https://www.helsinki.org.ua/wp-content/uploads/2020/01/BOOK_07.pdf (дата звернення: 02.05.2024).
32. Політологічна енциклопедія / уклад.: А. О. Карасевич, Л. С. Шачковська. Умань : ФОП Жовтий О.О, 216. Т. 3. 768 с.
33. Про затвердження Державного стандарту соціальної послуги профілактики : Наказ М-ва соц. політики України від 10.09.2015 р. № 912. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1155-15#Text> (дата звернення: 01.06.2024).
34. Протопов А., Савельєва Н. Проституція як соціально-педагогічна проблема : монографія. Полтава : ПДПУ, 2009. 120 с.

35. Стегній О. Г. Девіантна поведінка. Енциклопедія Сучасної України. Київ, 2007. Т. 7. URL: <https://esu.com.ua/article-23844> (дата звернення: 09.05.2024).
36. Тарановська П. Н. Жінки-вбивці: антропологічне дослідження. Санкт-Петербург : Т-во худож. друку, 1902. 603 с. URL: https://archive.org/details/1902_20210421/mode/2up (дата звернення: 02.04.2024).
37. Технології соціальної роботи і соціальної допомоги в умовах трансформаційного періоду : навч.-метод. посіб. / ред.: А. О. Поляничко, А. В. Кирилюк. Суми : ФОП: Цьома, 2020. 336 с.
38. Царук Н. Вони правили Парижем з ліжка: скандальний каталог французьких куртизанок. znaj.ua. URL: <https://history.znaj.ua/240733-voni-pravili-parizhem-z-lizhka-skandalniy-katalog-francuzkih-kurtizanok> (дата звернення: 31.03.2024).
39. Швед О., Сапіга С. Соціальна робота з працівницями сексбізнесу в Україні. *Humanitas*. 2022. № 2. С. 72–81. URL: <https://doi.org/10.32782/humanitas/2022.2.10> (дата звернення: 20.01.2024).
40. Шевчук Т. А. Віктимологічна профілактика втягнення в заняття проституцією. Вісник кримінологічної асоціації України. 2019. № 2 (1). С. 146–151.
41. Шиделко А. Історичні форми й особливості явища жіночої проституції як прояву статевої деморалізації. Наукові записки УКУ. 2014. Т. 4: Педагогіка. Психологія, № 1. С. 303–311. URL: <http://er.ucu.edu.ua/handle/1/185> (дата звернення: 15.02.2024).
42. Щукін В., Замлинский Н., Кокошко А. Из истории первой больницы В Николаеве. Миколаїв : вид-во Ірини Гудим, 2018. Т. 1 : Городская больница в Николаеве в XIX – начале XX вв. 224 с.

- 43.Юрій І. А. Організація протидії торгівлі жінками на півдні Російської імперії в XIX ст. Актуальні проблеми політики. ОДУВС. 2013. № 49. С. 315–321.
44. Acton W. Prostitution considered in its moral, social, and sanitary aspects, in London and other large cities and garrison towns: With proposals for the control and prevention of its attendant evils. 2nd ed. London : J. Churchill, 1870. 302 p.
45. Arthur J. Engel. "Immoral intentions": the university of oxford and the problem of prostitution, 1827-1914. Victorian Studies. 1979. Т. 23, № 1. С. 79–103. URL: <https://www.jstor.org/stable/3827436> (дата звернення: 22.11.2023).
46. Bhat R. M. A historical study of prostitution. Journal of Media, Culture and Communication. 2022. № 24. С. 1–6. URL: <https://doi.org/10.55529/jmcc24.1.6> (дата звернення: 01.02.2024).
47. Bloch I. Die Prostitution (Classic Reprint). Forgotten Books, 2018. Vol. 1. 916 p.
48. Edwards C. Chinese Prostitutes in 19th Century California. History Not Told | Carolyn Edwards, PhD | Substack. URL: https://historynottold.substack.com/p/chinese-prostitutes-in-19th-century?utm_source=profile&utm_medium=reader2 (дата звернення: 01.04.2024).
49. Faherty A. The prostitute whose pox inspired feminists. Wellcome Collection. URL: <https://wellcomecollection.org/articles/WsT4Ex8AAHruGfWl> (дата звернення: 02.05.2024).
50. Fischer H. How technology is being used to combat human trafficking. Thomson Reuters Institute. URL: <https://www.thomsonreuters.com/en-us/posts/our-purpose/how-technology-is-being-used-to-combat-human-trafficking/> (дата звернення: 30.05.2024).
51. Groff E. R. Informal Social Control and Crime Events. Journal of Contemporary Criminal Justice. 2014. Т. 31, № 1. С. 90–106.

- URL: <https://doi.org/10.1177/1043986214552619> (дата звернення: 25.04.2024).
52. Hajar K. Brothels for Gentlemen: Nineteenth-Century American Brothel Guides, Gentility, and Moral Reform - Commonplace. Commonplace. URL: <https://commonplace.online/article/brothels-for-gentlemen/> (дата звернення: 19.03.2024).
53. History of Prostitution from 2400 BC to the Present. ProCon.org. URL: <https://prostitution.procon.org/historical-timeline/#500-1499> (дата звернення: 29.03.2024).
54. Laskowski A. A Brothel Reveals Its Secrets. Boston University. URL: <https://www.bu.edu/articles/2011/a-brothel-reveals-its-secrets/> (дата звернення: 21.04.2024).
55. Nickerson C. What is informal social control? What are some examples?. Simply Psychology. URL: <https://www.simplypsychology.org/informal-social-control.html> (дата звернення: 10.04.2024).
56. Noor F. A. Money-making Bodies: Prostitution in Colonial Southeast Asia. BiblioAsia. URL: <https://biblioasia.nlb.gov.sg/vol-11/issue-3/oct-dec-2015/bodies/> (дата звернення: 14.05.2024).
57. Prostitution Law Reform in New Zealand - New Zealand Parliament. New Zealand Parliament. URL: https://www.parliament.nz/en/pb/research-papers/document/00PLSocRP12051/prostitution-law-reform-in-new-zealand#footnote_6_ref (дата звернення: 10.05.2024).
58. Ripa Y. Prostitution (19th-21st centuries). Encyclopédie d'histoire numérique de l'Europe. URL: <https://ehne.fr/en/encyclopedia/themes/gender-and-europe/prostitution-1800-today/prostitution-19th-21st-centuries> (дата звернення: 28.03.2024).
59. Sanger W. W. History of prostitution. New York : The medical publishing co, 1913. 718 p.

60. Social control. College Sidekick.
URL: <https://www.collegesidekick.com/study-guides/culturalanthropology/social-control> (дата звернення: 16.05.2024).
61. Svanström Y. Prostitution in Stockholm: Continuity and Change. *Selling Sex in the City: A Global History of Prostitution, 1600s-2000s*. 2017. P. 201–229.
URL: https://doi.org/10.1163/9789004346253_009 (дата звернення: 31.03.2024).
62. Tiquet R. Prostitution in a colonial setting. DIGITAL ENCYCLOPEDIA OF EUROPEAN HISTORY. URL: <https://ehne.fr/en/encyclopedia/themes/gender-and-europe/prostitution-1800-today/prostitution-in-a-colonial-setting> (дата звернення: 10.05.2024).
63. Wimshurst K. Age, prostitution and punishment in the late nineteenth century. *Australian & New Zealand Journal of Criminology*. 2013. Vol. 47, no. 1. P. 102–122. URL: <https://doi.org/10.1177/0004865813497208> (дата звернення: 27.04.2024).

ДОДАТКИ

Додаток А

Історична довідка щодо діяльності жінок комерційного сексу у ХІХ столітті в Миколаєві

АРХИВ

Историческая справка

В Николаеве число проституток было величиной нестабильной. В 1870 году под врачебно-полицейским надзором находилось 77 обитательниц домов терпимости и 94 женщины, занимающиеся проституцией вне публичных домов. В 1871 году их количество возросло до 94 и 163 соответственно. В 1873-м таковых насчитывалось 94 и 165, в 1874 году — 105 и 95. К 1882 году эти цифры выросли до 134 и 140, а в следующем почему-то уменьшились в два раза.

Число официально разрешенных домов терпимости также постоянно варьировалось. Достоверно известно о существовании нескольких официально зарегистрированных публичных домов. Среди них заведение мадам Иты Куликовой, располагавшееся по улице Садовой, 46 (угол улицы Кузнечной), дома терпимости Марии Вайнблом по Садовой, 34 (угол Пограничной), Натальи Шербаковой по Рыбной, 50 (угол 1-й Слободской), Минды Квартирмейстер по Малой Морской, 30. Известны примеры, когда «на мадам» работало несколько публичных домов. К примеру, Хана Берман открыла два дома терпимости по улице Рыбной, 64 и 66, а также один по Малой Морской, 24, а Ефросиния Федорова руководила тремя заведениями, располагавшимися в районе 2-й Слободской и Пограничной.

Открыть дом терпимости можно было только с разрешения полицейского управления. Для выдачи «лицензии на любовь» чинами полиции собирались справки о проститутке: ее образе жизни, поведении, о месте, где желают открыть дом, о степени населенности прилегающего квартала. Дома терпимости должны были располагаться от церкви, училищ, школ и подобных заведений не ближе чем за 150 сажень (300 метров). При подаче прошения на открытие дома содержательница обязана была представить письменное согласие домовладельцев на открытие в их домах

борделей. Местному приставу с врачом поручалось произвести осмотр помещения.

В 1844 году были изданы Правила для содержательниц борделей, регламентировавшие вплоть до мельчайших деталей порядок организации и правила работы, поведение обитательниц в общественных местах и т. п. Правила неоднократно переиздавались и дополнялись. Вот лишь некоторые из них: дом должен иметь общий зал, столовую, комнату для хозяйки или экономки и по комнате для каждой проститутки; если в комнате не было окна, то перегородка не должна была достигать потолка; в помещении необходимо иметь четыре вентилятора, а также два выхода, полы должны быть окрашены, а стены оклеены обоями.

Контингент проституток постоянно обновлялся, ибо на смену одним, исчезнувшим либо оставившим свое занятие, тут же приходили другие. Сначала ряды пополняли безработные, дочери военислужащих, мешанки. Порою среди «жриц любви» оказывались бывшие дворянки — в фонде Канцелярии Николаевского и Севастопольского военного губернатора хранится дело «Об исключении дворянки, девицы Татьяны Сочевановой из публичного заведения Долженковой».

К концу XIX века резко возросло среди проституток число крестьянских девушек. Бывшие жительницы сельской местности, втянутые в городскую жизнь, часто не могли найти работу и не имели жилья, что понуждало их к проституции. Имело место и привлечение наивных селянок к проституции обманым путем. Пример тому — дело «Расследование причины пребывания в публичном доме Суры Кауфман г. Николаева крестьянки Матрены Кушныревой».

Кроме официальных, были и неофициальные публичные дома, и тайная проституция. Неоднократно документировалось взимание штра-

фов в размере 25 рублей за пособничество проституции с арендатора гостиницы «Женева» (ул. Никольская, 33) мешанина Исера Гуревича; владельца мебелированных комнат под вывеской «Надежда» (ул. Херсонская, 26) запасного рядового Кондратия Слесаренко; владельца мебелированных комнат под вывеской «Варшава» (ул. Соборная, 51) мешанина Якова Голдина; а также арендаторши «Европейской гостиницы» (ул. Глазенаповская, 31) крестьянки Ефимии Клименко. По той же причине штраф в размере 10 рублей был применен к владельцам трактиров Кузьме Федорову (ул. Херсонская, 50) и Григорию Антипову (ул. Сенная, 29).

В 1897 году государственные органы Российской империи, чрезвычайно обеспокоенные распространением в стране сифилиса, получили высочайшее разрешение приступить к выработке общих основ надзора за проституцией в городах.

В Николаеве эта проблема активно обсуждалась задолго до вышеупомянутой даты. Известно, что на протяжении 1831—1834 годов городские органы вели оживленные переговоры об учреждении в Николаеве больницы для женщин, страдающих венерическими болезнями. А в 1869 году был учрежден в городе Комитет для надзора за сифилитической болезнью. Состоял он из врачей и акушерок городских и морских, полицмейстера, депутатов от полиции и морского ведомства и офицера корпуса жандармов.

Почти сразу после создания Комитета был создан Проект общих правил для врачебно-полицейского надзора в г. Николаеве. Уже тогда знали рецепт борьбы с этим негативным социальным явлением: «Для нанесения действительного удара тайной проституции необходимо открыть побольше публичных домов, доступных для простого народа, и поставить их в такие условия, чтобы они могли внушать к себе доверие и тем привлечь к себе публику».

Додаток Б

Приклад списку «публічних жінок, що знаходяться в утримувачки закладу ...»

№ по порядку.		Фамилія, имя отчество и фамилія.	По какому до- кументу прожи- ваетъ и на ка- кой срокъ.	Сколько отъ роу дѣтъ.	Врѣмя вступлен		Когда и куда выбыли изъ заведенія.
					Въ число пуб- личн женн	Въ публичны домъ	
		Содержательница заведенія					
		Виноградова/ Лю- бовь Степановна/ вие- на Степановна Зи- меръ офицера	Московитинъ отвѣ Полицей- скаго Вородна 20 Москвитинка по управленію 11 Января 1871 г. 1871/ на годъ	32	"		
		Публична женщина.					
		Потемкинна Елизавета Ивановна Машина	Молдавскія Молдавскія дочери отъ 31 Января 1870. 1871/ на годъ	24	"	31 Мая 1871.	15 Января Московитинка Смисловъ изъ дома в. в. в. в. в.

Додаток В

Медичний квиток жінки комерційного сексу у ХІХ столітті

<p><i>Киевская губерния 1891 г. Местечко Владимиръ.</i></p> <p>МѢДИЦИНСКІЙ БИЛЕТЪ</p> <p>ВЫДАННЫЙ ПОЛИЦІЕЙ ПРОСТИТУТЪ</p> <p><i>Женниковой Ольги</i></p> <p><i>Михайловой</i></p> <p><i>Сентябрь 1889 года.</i></p> <p><i>Полковникъ Пристава <i>Трункоф</i></i></p>		
19	Сентября	здорова
22	_____	здорове
29	Сентября	здорова
6	Октября	здорова
10	_____	здорова
13	_____	здорова
20	_____	здорова
24	_____	здорове
27	_____	здорове
24	Ноября	здорове
28	_____	здорове

ПРАВИЛА

ПУБЛИЧНЫМЪ ЖЕНЩИНАМЪ

(Утверждены Г. Министромъ Внутреннихъ Дѣлъ 29 Мая 1874 г.)

1-е. Публичная женщина обязана во всей строгости выполнять правила, которые и установлены и впредь постановляемы будутъ Комитетомъ.

2-е. Публичная женщина безпрекословно подвергается освидѣтельствуванію; для сего тѣ изъ нихъ, которыя живутъ у содержательницы, должны быть непременно въ квартирахъ своихъ въ назначенные для того врачемъ на билеты дни; а живущія по одиночѣ обязаны являться въ больницу въ извѣстные дни и часы.

2-е. Въ содержаніи себя публичная женщина должна сохранять опрятность и съ этою цѣлью обязывается:

а) Какъ можно чаще обмывать холодною водою извѣстныя части; въ особенности же послѣ сообщенія съ мужчиною не переходить къ другому не обмывшись, и если можно, переменить бѣлье.

б) Во время мѣсячныхъ очищеній отнюдь не заниматься промысломъ.

в) Каждую недѣлю ходить два раза въ баню.

г) Какъ можно менѣе употреблять бѣлизна, румяны, сильно душистой помады, маселъ и притираний.

4-е. Публичная женщина должна безпрекословно исполнить требованія содержательницы, о соблюденіи сихъ правилъ о чистотѣ.

5-е. Публичная женщина, если по свидѣтельству врача окажется зараженною венерическою болѣзнію, или сама замѣтитъ въ себѣ эту болѣзнь, должна немедленно явиться въ больницу по назначенію врача.

6-е. Равнымъ образомъ должна обѣзпичить свидѣтельствующему врачу, если чувствуетъ себя беременною, или больною другими болѣзнями.

7-е. Публичныя женщины, зараженныя венерическою болѣзнію, если явятся въ особую женскую больницу добровольно, принимаются въ нее для леченія безплатно; затѣмъ напротивъ, которыя поступаютъ въ оную въ слѣдствіе освидѣтельствванія чрезъ врачей, взыскивается опредѣленная сумма.

8-е. Публичныя женщины, для предохраненія себя отъ зараженія, обязаны осматривать дѣтородныя части и покрывающее оныя бѣлье у посѣтителей.

Дані ОБСЄ щодо зацікавленості українськими жінками закордоном

